

LLEISIAU O LAWYR Y FFATRI / VOICES FROM THE FACTORY FLOOR

**Morris Motors, Felinfoel, Llanelli (1940 – 1945) &
(1965 – 1968) Modern Folding Doors, y Tymbl**

Cyfwelai: VSW002 Elizabeth Mary Lewis (“May”)

Dyddiad: 8.11.13

Cyfwelydd: Susan Roberts ar ran Archif Menywod Cymru

There is an English summary at the end of the Welsh text

00.00.04: Ni’n barod i ddechrau nawr. Wedyn wy’ jest mynd i ofyn chi’n gynta os allech chi weud ‘tho fi, beth yw’ch enw chi?

May Lewis.

A beth yw’r date of birth May?

16.6.24

00.00.32: Ewn ni nôl reit i’r dechre nawr oce. Ble gesoch chi’ch geni?

Yn Gorslas, Black Lion Road.

Beth o’dd ych tad yn neud?

Yn gwaith glo.

Pwy waith glo o’dd e?

Crosshands.

O’dd ych mam yn gwitho?

Nago’dd.

00.00.55: Oedd brodyr a chwiorydd ‘da chi?

O’dd, dou frawd.

Dou frawd. O’n nhw’n henach na chi?

Nagon, yn ifancach.

00.01.03: Ble ethoch chi i’r ysgol wedyn?

Gorslas. A symudon ni i Cwmmawr. A bues i, o’n i’n thirteen yn mynd i fyw yn Cwmmawr. A gorfes i fynd i ysgol Drefach am flwyddyn.

00.01.16: A pwy oedran o'ch chi'n cwpla ysgol?

Fourteen pyr'nny.

00.01.24: O'ch chi'n gorfod paso rhyw exam i ga'l cwpla?

Na, o'dd dim byd i ga'l pyr'nny.

00.01.27: A shwd o'ch chi'n twmlo ymbytu gadel yr ysgol? O'ch chi'n hapus i adel yr ysgol.

O'n, olreit. O'n i wedi pasio i'r Gwendraeth (GRAMMAR SCHOOL) ond o'dd 'yn nhad ddim yn bodlon i fi fynd i'r Gwendraeth, achos o'dd well 'da fe weld y bois yn mynd.

00.01.46: A shwd o'ch chi'n twmlo am hwnna te?

Olreit. Dreies i a passes i. Ges i ddim mynd.

Ma' hwnna'n galed ondywe?

O'dd, o'dd.

00.01.56: O'dd y bois wedi pasio te?

Un ohonyn nhw – yr ifanca.

Pyr'nny o'dd chi'n gorfod talu tipyn am iwnniform?

O'ch chi'n gorfod talu am yr ysgol pyr'nny chwel.

O, fi'n gweld. O'ch chi'n gorfod talu i fynd i'r ysgol?

O'ch chi'n gorfod talu i fynd i'r Gwendraeth pyr'nny. O'ch chi'n gorfod talu am bopeth chwel.

00.02.20: Ac o'ch chi fallu mwy brainy na'r bechgyn.

A ma' mrawd ifanca, o'dd e'n gwd. Ond chi'n gwbod beth hapnodd. O'dd 'yn frawd hena yn gweud bo' fe'n moyn, wedodd 'yn dad i 'ti'n treial i fynd i'r yna', a wedodd e ma'r mishtir yn gweud bo' fi ddim yn digon da, gweud anwiredd o'dd e. O'dd e ddim yn moyn treial.

Beth o'dd e moyn neud te?

Ar y bilding ma' fe wedi bod.

00.02.48: Beth ethoch chi i neud ar ôl gadel ysgol?

Bues i'n helpu Mrs Ennis am sbel i garco'r plant iddi. O'dd garej fawr 'da nhw yn Crosshands. A wedyn es i i ddysgu gwnïo.

00.02.59: A ble dysgoch chi i wnïo?

Yn Gorslas, 'da Mrs Evans. O'dd peder o'n ni 'na.

Shwd o'ch chi'n mynd ymbytu ca'l y grefft, chi'n gwbod? O'ch chi'n nabod hi'n barod?

O'dd hi'n briod â ce'nder 'yn nhad. Ond o'dd e'n job i chi ga'l mynd mewn. O'dd pob man yn llawn.

00.03.21: Ond o'dd peder (ohonoch chi)

O’dd peder ‘na.

O’ch chi’n beder ‘na i gyd?

O’n.

Ac o’dd hi’n dysgu chi gyd yr un pryd?

O’dd.

Ac am faint o amser buoch chi gyda hi te?

Dwy flynedd.

A beth o’ch chi’n gallu neud erbyn y diwedd?

Neud dillad i gyd. Popeth.

O’dd dim siop gyda hi.

Na, dim byd. O’n i’n gwnïo i rai erill tu fas a phopeth chi’n gwbod.

00.03.48: O’ch chi’n ca’l ych talu?

Na, dim byd.

00.03.49: O’ch chi ddim yn ca’l dim byd?

Dim byd. O’n i’n talu hi. Talu hanner coron y mish. Ne’ hanner coron yr wythnos.

Rhywbeth fel ‘na. O’n i’n gorfod talu am ‘yn crefft.

00.04.01: A beth ddigwyddodd ar ôl y ddwy flynedd te?

Ar ôl i fi i ga’l e, o’dd hi’n mynd i gwpla a bigodd hi fi i ddod nôl i helpu ddi gliro beth o’dd ‘da ddi ar waith. Cwplodd hi wedyn.

00.04.20: A ble ethoch chi wedyn te? Ethoch chi i witho rhywle arall?

Na, sa i’n credu. Na, briodes i wedyn chwel. Naddo, gorfes i fynd i Morris Motors. Amser rhyfel o’dd hi. O’n i’n ca’l call up. O’n nhw’n moyn i fi fynd i Trecwm (TRECWN) ond gallen i byth â mynd i Trecwm achos newydd gladdu Dadi o’n i. Gas i ei ddiwedd yn y gwaith yn thirty eight. O’dd ‘ym mrawd ifanca, o’dd twelve years rhyngto i a fe chi’n gweld. So o’n i’n carco fe, a o’dd Dr Griffiths yn Crosshands pyr’nny, trwyddo fe des i’n rhydd. Ges i fynd i Tymbl, ges i fynd i Felinfoel.

00.05.09: Ond o’ch chi’n ca’l call up i fynd fan’na o’ch chi?

Amser o’ch chi’n dod i oedran, o’ch chi’n gorfod mynd.

00.05.16: Chi’n cofio pwy flwyddyn o’dd hwnna te?

Pwy flwyddyn o’dd hi. ‘Bytu ’39, 1939. 1940, rhywbeth fel ‘na o’dd hi.

00.05.38: Ac o’ch chi’n ca’l call up achos y rhyfel wedyn?

Ie, ie. O’dd pawb yn gorfod mynd chwel. O’dd lot yn mynd i Trecwm. O’ch chi’n gorfod ca’l lodgings a chwbwl man’nny. O’dd rhai erill yn mynd i Bridgend wedyn. Gwitho’r nos yn Bridgend. O’n i ddim yn gallu mynd fan’na.

00.05.54: Chi’n nabod rhywun o’dd wedi gorfod mynd yn bell te?

Ma’ nhw wedi ca’l ‘u claddu, rhan fwya ‘nhw.

00.06.00: Ond o’dd hwnna siwr o fod yn rhyddhad i chi bo chi ddim yn gorfod mynd. Ma’ Trecwân lawr yn Sir Benfro.

O’n i ddim yn gallu mynd a gadel mam chwel, achos o’dd hi wedi torri’i braich, a trw’r doctor ges i ddod yn rhydd i bido mynd. Ac o’n i’n ca’l tribunal wedyn, menyw o’dd yn byw yn High Street, Tymbl ac o’n i’n gorfod mynd i dy honna a dwy fenyw yn interviewo chi. O’n nhw’n strict. Achos o’n nhw’n moyn pawb i fynd off chwel. O’dd ‘yn ffrindie i gyd wedi mynd off ond y fi.

00.06.35: I ble o’n nhw wedi mynd fwya?

Trecwm.

00.06.39: Ond ethoch chi i Morris Motors.

Do.

A shwd beth o’dd y gwaith fan’na te?

Neud part ceirs o’n i. O’dd e itha da. Amser briodon ni, o’n i’n cwpla’n Morris Motors. O’n i moyn cwpla, o’n i’n ennill, o’n i’n dod gatre â eight pound twenty ac o’dd commission yn dod, ac o’dd e’n arian da. Amser briodon ni, achos bod y gŵr ddim yn twenty one, dwy bunt o’dd e’n ca’l o’r gwaith glo. Ond o’dd e ddim yn bodlon i fi witho.

00.07.14: O’dd e ddim yn bodlon i chi witho?

O’dd e’n gweud bod e’n gormod o ffordd i fynd i, i fynd lawr i Drefach i ddala’r bys bob bore. O’n i’n gorfod dala bys wech chwel.

00.07.25: Shwd o’ch chi’n twmlo chwel? O’ch chi moyn cario mla’n i witho?

Wel, bydden i wedi lico cario ‘mla’n i ga’l arian. Ond o’n i’n hapus fel o’n i.

O’ch chi wedi gwrando arno fe te.

O’n, o’n.

00.07.36: Am faint o amser buoch chi’n Morris Motors i gyd te?

Bues i yn Morris Motors tan 1945. So gwplles i pan briodes i. Ond drion nhw stopo fi i gwpla. Ond, achos bod ‘yn nhad wedi ca’l ei ddiwedd yn y gwaith, o’n i moyn cwpla achos beth sen gŵr i’n ca’l accident ne rwbeth. Bydden i’n gwitho yn fy ngofid te.

00.08.06: O’dd rhai erill wedi cario ‘mla’n? O’dd y rhai o’dd wedi ca’l call up, o’dd rhai erill wedi cario ‘mla’n?

O’n nhw’n cario ‘mla’n, o’dd. Lot o Llanelli. O’dd rhai, ‘na pwy buodd ‘na a buodd hi ‘na am blynnydde yn fwy na fi, o’dd Gwen – Walters o’dd hi pyr’nny. (VSW014) O’dd hi’n byw yn Parc y Mynach. A ma’ hi’n mynd ar ei ninety two, ninety three nawr, ond fi ‘di treial ffono Gwen a fi ffaelu ca’l ateb.

00.08.38: Chi’n gw bod beth nawr, wy’ fod i fynd i weld Gwen ‘fyd. So pan af i weld hi bydda i’n gweud bo’ chi’n treial cysylltu.

Fi ffaelu mynd ar y ffôn iddi nawr. Ma’ ddi siwr o fod yn ....

00.09.04: O’ch chi’n gweud am Gwen nawr...

Ma’ Gwen wedi bod yn Morris Motors fwy o flynydde ‘na fi. O’dd hi’n gwitho ‘na yr un pryd â fi. Ond gadwodd hi ‘mla’n hyd y diwedd.

00.09.17: O'ch chi'n gweud bo' chi'n dala bys.

O'dd bys yn dod o Bontyberem, a o'dd lot o gwŷr Pontyberem ar y bys. Ac o'n i'n mynd ar y bys 'nny.

00.09.28: Ond o Drefach o'ch chi'n ca'l y bys?

O Gwmmowr.

O'ch chi'n byw yn Cwmmowr pry'nny?

Yn Cwmmowr.

O'dd dim rhaid i chi gerdded pellter i fynd i ga'l y bys te?

Na, ar hewl Pontyberem o'n i'n byw.

Ife bys y gwaith o'dd hwnna te, ne' service bus?

Ie, bys y gwaith o'dd e. Dim ond gwŷr Morris Motors o'dd yndo fe.

00.09.50: O'ch chi'n ca'l sbort pan o'ch chi'n mynd i witho'n Morris Motors?

O'dd e'n gwd ichi. Wonderful. O'n i'n mynd mas wedyn 'nny i ga'l cino, a o'n i'n mynd i siop fach fan'nny. Ma' fe wedi ca'l ei dynnu lawr nawr, o'n i'n mynd i'r siop ac o'dd menyw fach yn byw 'na wrth ei hunan, a o'dd hi yn y siop, ac o'n i'n ca'l dished o de. Ac o'n i'n mynd â sangwejes 'da ni. O'n ni'n hala'n amser ni fan 'nny. Amser Nadolig wedyn 'nny, o'n ni gyd yn rhoi rhywbeth bach iddi. O'dd hwnna gwd chi'n gwbod.

00.10.19: O'dd dim cantîn na dim byd fel 'na'n y gwaith te?

Sai'n siwr. Na, sa i'n credu o'dd cantîn 'na pry'nny.

00.10.31: Pwy o'dd yn gwitho 'na fwya te. Ife menywod ne dynon?

Menywod o'dd 'na fwya. Le o'n ni, yn siop 3, dim ond menywod o'dd 'na. A neud radiators o'n i, i'r ceirs, so, ie.

00.10.49: Chi'n cofio'r diwrnod cynta' dechreuoch chi 'na?

Do, ar goll. Ac o'n ni'n gorfod mynd i weld, ca'l interview gyda Miss Wishard. Jiw, 'na fenyw strict. A o'dd hi'n gweud, 'can you do this' a 'can you do that', 'have you been working', 'doing whose jobs', 'are you going regular', 'hows' your health'. O'n nhw'n holi chi popeth.

00.11.11: Fel interrogation te o'dd e?

O'dd e'n terrible, terrible.

00.11.18: Beth o'dd y lle'n edrych fel? O'ch chi'n byw yn Cwmmowr fan 'na, o'ch chi'n mynd lawr i Llanelli, o'dd e'n twmlo'n ddiarth?

Na, o'dd e'n gwd. O'n i'n, o'dd y bys yn sefyll ar dop y gât, o'n ni gyd yn cerdded lawr, ac o'dd 'da ni carden i sieco mewn, cyn bod ni'n mynd mewn.

00.11.36: O'dd e'n waith brwnt te?

Nago'dd, dim yn frwnt. Ond, o'dd e'n waith caled achos o'dd y radiators, o'ch chi'n gorfod pwsho fe, y thing bach mewn, o'ch chi'n iwso'ch dwylo, o'ch chi ar ych tra'd, ddim yn gallu ishte lawr.

00.11.54: Pwy amser o'ch chi'n dechre wedyn?

Saith yn y bore?

00.11.58: A pwy amser o'ch chi'n cwpla?

Am bump.

O'dd e'n ddiwrnod eitha' hir te?

O'n i'n ca'l awr i gino, 'na i gyd.

O'ch chi'n ca'l brêc yn y bore?

Na. O'dd dim brêc o gwbl. Dim ond ca'l awr o amser off. A ma' pethach wedi altro nawr. Ma' nhw'n ca'l brêcs nawr. Dim pyr'nny. Dim byd.

00.12.29: O'ch chi'n gweud i ga'l y swydd 'na, o'ch chi wedi ca'l call up o'ch chi ddim wedi mynd i while am y swydd?

Nagon, o'n i ddim wedi mynd i while. Gorffod mynd nethon ni. A o'dd tai o' ni o Tymbl wedi gorffod. O'dd y dair o' ni wedi ffaelu mynd i Trecwm. A geson ni interview a 'na pwy o'dd hi, mam yng nghyfreth Vivian, Tynton, y siop shoes. O'dd hi'n fenyw strict ofnadw. Ofnadw.

00.13.00: 'Na 'i gwaith hi ife, mewn ffordd.

O'dd hi moyn i bawb i fynd i Trecwm.

00.13.04: Bydde well 'da hi bo' chi wedi mynd i Trecwn te?

O'dd, o'dd. Achos o'dd lot wedi pallu mynd 'man'nny chwel. Ond buodd tair o' ni wedyn – Lil Mann, o'dd hi'n briod â bachgen o Bontyberem, a Winnie. Ond ma' nhw i gyd wedi claddu. Ychydig, wel sdim lot o' ni ar ôl.

00.13.25: O'ch chi siwr o fod yn dreddo hwnna. O'dd Sir Benfro yn bell, bell pyr'nny.

O'dd. Ac o'dd rhaid i chi while am lodgings 'na wedyn.

O'n nhw ddim yn ffindo lodgings i chi?

Na, o'ch chi'n gorfod while am rwle ych hunan. So o'dd un ffrind 'da fi wedi mynd 'na. O'dd hi'n byw ochor isha. O'dd hi wedi mynd 'na ac o'dd hi'n gweud o hyd, 'pam wyt ti wedi ca'l mynd i Morris Motors, a fi wedi gorffod mynd fan'na?' O'dd dynon a chwbl yn gwitho man'nny. A dim ond menywod o'dd yn Bridgend. O'n nhw'n gwitho shift nos. Amser o'n i'n mynd i ddysgu gwnio yn y bore, o'n nhw'n ddod gatre o shift nos.

00.14.01: O'dd shifts yn Morris Motors te?

Na, sa i'n credu o'dd shift. Na, sa i'n credu o'dd shift yn Morris Motors. Da'th shift wedyn, fi'n gwbod. Na. Dim ond diwrnod. A dynon o'dd y supervisor arno ni. Ond menywod o'dd yn gwitho 'na i gyd.

00.14.24: O'dd dynon yn neud y radiators fel o'ch chi'n neud te?

Nagon. Merched o'dd yn neud rheina i gyd. Ond o'dd charge hand 'da ni, wedyn. Dynon o'n nhw.

00.14.36: O'dd dim cyfle 'da menywod i fynd yn charge hand neu yn supervisor?

O'dd un fenyw 'da ni wedi mynd yn charge hand.

00.14.42: O'dd hi'n well 'na'r dynon?

Na, dim rili. Chi'n gwbod, o'ch chi'n gallu explaino i'r dynon yn well. O'n nhw'n cymryd mwy o ddiddordeb yndo chi.

00.14.57: Ffatri geir o'dd hi ife. O'ch chi'n gweud bod y dair o' chi wedi mynd o Tymbl. Dechreuoch chi ar yr un diwrnod?

Do.

O'dd cwmni 'da chi wedyn. So o'ch chi'n twmlo'n fwy cartrefol?

Ac o'dd Shop Three ble o'n i'n mynd i neud radiators, 'na'r siop ore o'dd 'na. 'Na'r lle gore. Achos o'dd y rhai erill o'n nhw'n fwy caled. O'dd dynon a chwbl yn gwitho man 'nny.

00.15.28: Beth am y bobl erill gwrrddoch chi lawr 'na? O'ch chi'n cwrdd â pobl o wahanol bentrefi?

O'n i'n cwrdda lot. Rhai o Casllwchwr. Rhai o Neath. O'n nhw'n dod o bob man. A lot o Llanelli. A ma' un ferch yn byw yn Llanelli nawr, Mavis Chowing yw enw ddi, ni still yn ffrindie. O'dd hi'n dod lan i ty ni amser o'n ni'n byw yn hewl Caerfyrddin, o'dd hi'n dod lan yn regular i weld fi. Bob Nadolig fi'n ca'l carden wrthi ddi, a phone call.

00.16.04: O'ch chi'n ffrindie mowr te?

O'n ni yn. O'n ni'n gwitho 'da'n gilydd.

00.16.07: O'ch chi'n ca'l lot o sbort te?

O'ch chi'n ca'l lot o sbort, ond chi'n gwbod pyr'nny, o'ch chi'n mynd 'na ar fore dydd Sadwrn. O'ch chi'n gwitho ar fore dydd Sadwrn. Chi'n mynd 'na ar fore dydd Sadwrn yn gwrlin pins i gyd ... a wedyn cwrdda y gŵr yn y dre. 'Na le o'n i wedyn yn taclu cyn mynd o' 'na a'r cwrlin pins off. Ma' pethach wedi altro.

00.16.39: O'dd e'n swllyd 'na te?

Na. O'dd lot o sw'n, o'dd, chi'n gwbod gyda'r gwaith chi'n gwbod.

00.16.48: O'ch chi'n gallu siarad, chi'n gwbod?

O'ch, o'ch. O'dd y supervisor yn dod rownd a watshan. Gwedwch bo' fi fan hyn a rhywun draw fan'na, o'ch chi ddim yn gallu siarad tra bo' chi'n gwitho.

O'ch chi ddim yn ca'l siarad? Falle bydde fe ddim yn effeithio'r gwaith. O'ch chi'n hapus bo' chi ddim yn ca'l siarad?

O'n i'n itha hapus. Wel, bydde hi'n gweud wedyn, gwedwch bod chi'n mynd i'r toilet, bydden ni'n treial gweud rhwbeth wrth ein gilydd bydde'r ddwy o' ni'n mynd i'r toilet. Byddech chi'n gallu siarad man'nny.

00.17.18: Byddech chi'n gallu ca'l chat bach fan 'na wedyn.

Fel 'na wedyn. 'Na i gyd o'ch chi'n neud. Ond o'dd y supervisor, merch o'dd hi, o'dd hi'n strict. O'dd hi'n watshan bod chi, o'dd hi'n mynd rownd a watshan bod chi'n neud ych gwaith yn iawn, a popeth. A sech chi'n neud mistake ..

00.17.33: O'ch chi'n ca'l row?

Terrible.

00.17.36: Beth o'n nhw'n neud te os o'ch chi wedi neud mistake?

O’dd hi’n gweud, ‘You’ll have to do it all over again’. Ac o’ch chi’n gorfod ailneud nhw i gyd. Dim ond ni’n Tymbl o’dd yn siarad Cymra’g. O’dd y rest i gyd yn Saesneg.

00.17.51: O’dd hwnna’n twmlo’n whith i chi?

Na, dim rili achos amser o’n i’n gwitho’n Hadfields, oedd e’n Gwmra’g i gyd yn y bys yn mynd ‘na, a unwaith o’n i’n cyrra’dd y siop, o’dd e’n Saesneg i gyd. Ond o’dd y merched yn gweud gethon nhw ddim chance i ddysgu yn ysgol. O’n nhw moyn dysgu Cwmra’g, o’n nhw ddim yn ca’l chance.

00.18.13: Pryd ethoch chi i Hadfields wedyn te?

Ethes i i Hadfields ar ôl 19.. 1960 fi’n credu ethes i i Hadfields.

00.18.27: Chi’n gwbod pan o’ch chi’n Morris Motors wedyn, chi’n gweud o’n nhw’n itha strict, beth o’dd y rules te?

O’dd y rules – no talking, concentrate on your worki, o’n nhw’n gweud, chi’n gwbod.

Achos mewn ffordd, nege chi o’dd wedi dewish i witho ‘na.

Ond, y diwrnod cynta’ o’ch chi’n mynd ‘na, o’ch chi’n gorfod gweud date of birth, name and address, next of kin, o’n nhw moyn gwbod popeth, ych busnes chi gyd. O’n nhw moyn gwbod popeth.

00.19.05: O’dd accidents yn digwydd ‘na ambell waith te?

Na, glywes i ddim am accidents ‘na. O’dd ffrind ‘da fi, a da’th hi, a briododd plisman a buodd e’n sarjant yn Crosshands, a ‘na beth sy’n od ymbytu fe, ma’n byw yn Aberaeron, a ma’ fi ar y ffôn yn gyson. Ma’ fe yn neis. ‘Na’r unig ddwy sydd ‘da fi.

00.19.30: Faint o’dd yn gwitho ‘na i gyd te, wedech chi?

O’dd lot yn gwitho ‘na. O’dd siwr o fod pedwar i bump cant ‘na. O’dd lot ‘na achos o’dd sawl siop ‘na chwel. Ac o’dd tad ‘y mhartneres wedyn, yn Security ar bwys y gât. Achos o’ch chi ddim yn ca’l mynd mewn os nagoch chi’n dangos ych carden. O’dd rhaid bod nhw’n gwbod pwy o’ch chi, bo’ch chi yn gwitho ‘na.

00.19.58: O’ch chi wedi newid job tra bod chi ‘na? O’ch chi’n neud y radiators, nagoch chi, o’ch chi wedi mynd i neud rhywbeth arall yn yr amser o’ch chi ‘na? Na, o’n i’n stico’n Morris Motors tra bues i ‘na. ‘Na pryd gwplles i o’dd 1945, amser, y gŵr chwel, o’n i ddim yn gallu mynd wedyn.

00.20.18: Pan o’ch chi ‘na pwy odd wedi dysgu chi fel i neud y gwaith te?

Y supervisor o’dd yn dod rownd a gweud ‘tho ni beth i neud.

00.20.25: A dyn o’dd hwnna wedyn?

Na, menyw. Menyw.

00.20.32: A fel o’ch chi’n gweud wedyn ‘nny, pan o’ch chi’n priodi, o’ch chi’n rhoi’r gore.

Do, o’n gorfod mynd i weld y bosys wedyn. A tri dyn yn ishte yn yr offis, ac o’n nhw wedi hala ôl fi mewn, a gofyn, ‘Why do you want to finish?’ A wedes i, ‘I’m getting married’, ontyfe. ‘Well, why don’t you carry on?’ ‘I can’t’, wedes i. ‘My husband is a miner’, wedes i wrthyn nhw. A wedon nhw, ‘that doesn’t make any difference’. ‘Yes, it does’, wedes i. ‘My father was killed in the colliery. What if anything happened to my husband, an accident

or something, it's a dangerous job.' A wedodd e, 'we can't decide now. We'll see in again. O'n nhw'n pallu releaso fi'n straight. O'n i'n cwpla yn Morris Motors ar ddydd Sadwrn. O'n i'n priodi y dydd Mercher ar ôl 'nny. Gorfes i witho reit hyd y diwedd.

O'n nhw wedi ca'l pob cinog mas ohono chi.

O'n. O'n nhw'n gwd. O'ch chi'n ca'l comisiwn ar ben ych pai, wedyn chwel. Jiw, o'dd arian da 'na chwel.

00.21.44: O'ch chi ddim yn ca'l ych talu wrth yr awr te, o'ch chi'n ca'l fel pai ife?

Wel, bob wsnoth fi'n credu, dim wrth yr awr. Bob wsnoth o'n i'n ca'l e, a wedyn amser o'n nhw 'di neud y cwota neu fwy nawr, neud y cwota i gyd, o'dd comisiwn mawr yn dod 'na, a odd e'n mynd rhynt y staff i gyd. O'dd e'n gwd.

A faint wedoch chi o'ch chi'n ca'l bob wthnos?

O'n i'n dod gatre â bytu peder neu bump punt. Four to five pound bob wthnos ond pan gwplles i, ges i'r commission a phethach mas, ges i 'bytu eight pound ninety ne rwbeth ac o'n i'n meddwl i'n hunan, fi'n rich.

A beth o'ch chi'n neud â'r arian te?

O'n i wedi priodi chwel a wedyn, dwy bunt o'dd y gŵr yn ca'l chwel.

00.22.37: Beth o'dd e'n meddwl am 'na te?

Dishgwyl faint o arian sen i'n ga'l sen i'n stico i witho. "Na, so ti yn".

00.22.50: O'dd dim shwd beth ag undeb i ga'l fan'na te?

Na, dim byd pyr'nny. Wedyn. Da'th undeb yn Tymbl cofiwch, ffatri. O'dd undeb 'da nhw fan'na. Ond o'ch chi'n, amser o'ch chi'n mynd i ffatri Tymbl, o'ch chi ddim, o'ch chi'n ôl ych carden a sieco mewn, na i gyd o'ch chi'n neud fan 'na. O'dd neb yn sieco chi mewn ar bwys y drws ne dim byd.

00.23.16: Ond pan o'ch chi'n Morris Motors, o'ch chi'n gwitho 'na pan o'ch chi'n fenyw shingel, o'ch chi wedi colli'ch tad, o'ch chi'n helpu'ch mam wedyn, chi'n gwbod, gyda'r arian?

O, o'n. O'n i'n helpu ddi i dalu rêts pyr'nny. O'dd pethach yn wahanol pyr'nny.

00.23.35: A pan o'ch chi'n Morris Motors o'dd y gwithwyr yn ca'l 'u trin yn deg?

O'n, itha teg.

Ond o'n nhw yn gwitho chi'n galed.

O'n nhw'n itha da.

00.23.48: O'ch chi'n gorfod gwishgo rhwbeth speshal yn Morris Motors?

O'n. O'n i'n gorfod ca'l overalls

00.23.56: O'n nhw'n rhoi rheina i chi?

Na. Chi'n mynd â overall ych hunan.

00.24.02: O'dd y gwaith yn beryglus?

Na, dim rili. Dim le o'n i'n Shop 3, yn parte erill o'dd e yn, yn ddansherus.

Ond o’dd menywod yn neud gwaith o’dd yn ddisherus?

O’dd. O’dd rhai yn. O’dd un lle, y dipper o’n nhw’n galw fe. O’dd acid a pethach ‘na. O’n nhw’n gorfod bod yn ofalus man’nny chwel.

00.24.30: O’dd e’n frwnt ‘na te?

Na. O’dd e ddim yn frwnt.

00.24.36: O’dd y toilets a popeth yn iawn.

O’dd, popeth. O’dd rheiny’n iawn. A o’dd y toilets yn lyfli. O’ch chi’n gallu mynd, chi’n gwbod, ond gwedwch chi bod chi’n mynd i’r toilet, bydde’r supervisor, bydden i’n gorfod gweud ‘thi, ‘Can I go to the toilet please’. ‘Yes, go’, o’dd hi’n gweud, chi’n gwbod. O’dd hi ddim yn stopo chi o gwbl. O’n nhw’n gwd chi’n gwbod.

00.25.02: O’dd e’n oer ‘na?

Wel, o’dd rili. Achos fi’n cofio, o’n i ddim yn gwbod beth o’dd gwishgo trwser, o gwbl, a fi’n cofio ffrindie’n gweud ‘tho fi, gwishg trwser. Sdim i ga’l ‘da fi medde fi. Ac o’dd Wyn yn tŷ ni ar y pryd, a wedodd Wyn, ma’ trwser newydd ‘da fi, daf i lawr â trwser. A pyr’nny dechreues i wishgo fe.

O’dd e’n ffito.

O’dd. O’dd e’n slim chi’n gwbod. A fi’n cofio’n net, ‘na pryd wishges i drwser cynta. Ond o’dd ishe trwser achos o’dd hi’n oer ofnadw yn y ffactri. O’dd hi yn o’er. O’n i yn ‘yn woollens i gyd chi’n gwbod.

O’dd e’n o’r ar y dwylo wedyn?

O’dd. O’n i’n gwishgo menyg fi’n credu, a o’n ni’n gorfod mynd wedyn, hongian ‘yn cote yn y, o’dd lle ‘na i hongian cote i bobman, chi’n gwbod. A pawb yn mynd mewn man’na i hongian ‘u cote.

00.26.01: O’ch chi’n gwishgo rhwbeth am ych gwallt te?

O’n. O’dd cwrlin pins ‘da ni o hyd, a o’n ni’n doddi sgarff wedyn rownd ych pen chwel, mwffler.

00.26.13: O’ch chi’n gweud, o’ch chi’n gwitho dydd Sadwrn ‘fyd.

O’ch. O’ch chi’n gwitho bob dydd.

Dim dydd Sul.

Na.

So, dydd Llun ...

.. dydd Mawrth, dydd Mercher, dydd Iau, dydd Gwener, a dydd Sadwrn.

00.26.26: Beth o’ch chi’n neud ar ddydd Sul wedyn?

O’n i’n mynd i’r cwrdd ar ddydd Sul.

So o’ch chi ddim yn ca’l diwrnod off mewn ffordd.

Nagon o’n i ddim yn. A chi’n gwbod, o’n i’n mynd gatre o’r gwaith yn y nos, o’n i wedi blino. Yn amal, elen i i’r gwely am whech.

Drw’r nos?

O'n. O'n i ddim yn codi wedyn. O'n i'n gorfod codi am bump y bore ar ôl 'nny chwel. O'dd mam, amser o'n i'n gwitho, o'dd mam yn neud bwyd i fi, chwel. O'dd bwyd yn barod i fi pan o'n cyrra'dd gatre. So, unweth o'n i'n ca'l bwyd, o'n i 'di blino. Falle elen i i'r bath. Wel, o'dd dim baths 'da ni pyr'nny, jest. O'n i'n ca'l gwd wash gyda padell o fla'n tân. Ar nos Wener wedyn, o'n i'n sefyll iddyn nhw gyd i fynd i'r gwely. A chi'n gwbod, open fire, a o'n i â padell fan'nny a man'nny o'n i'n batho.

00.27.14: Pethach yn wahanol nawr ondy' nhw?

Ma' pethach yn wahanol nawr.

00.27.20: O'ch chi'n mynd mas ar nos Sadwrn te?

Wel, ar ddydd Sadwrn, o'n i yn Morris Motors. Wel, o'ch chi'n gwisgo mwy teidi pyr'nny ife. A chi â cwrlin pins yn ych gwallt, a wedyn o'n i'n cwrdda â'r sboner pyr'nny. O'n i'n cwrdda fe, o'dd e'n dod â bys, a o'n i'n cwrdd â fe'n dre. Wedyn, elen ni i'r pictures. Wel, erbyn bo' chi'n gatre, wel o'dd hi'n mynd bytu wyth o'r gloch nawr, naw o'r gloch ife.

00.27.49: O'ch chi ddim yn ca'l lot o amser i weld Wyn siwr o fod.

Nagon, na. O'n i byth, yn yr wsnoth. Dim ond dydd Sadwrn, a dydd Sul ife. So i'n mynd i'r cwrdd ar ddydd Sul wedyn.

00.28.03: O'dd e'n mynd i'r un cwrdd â chi?

Na. I Capel Seion o'dd e'n mynd.

00.28.09: O'dd rhai'n smoco yn y ffatri te, yn Morris Motors?

O'ch chi ddim yn ca'l smoco mewn 'na.

00.28.16: Beth os o'dd rhywun yn moyn mwgyn bach? Beth o'n nhw'n neud?

O'n nhw'n mynd i'r toilet.

00.28.19: O'n nhw fod i neud e?

O'n nhw'n gallu neud e pyrny.

00.28.25: Ydych chi'n credu bod y gwaith o'ch chi'n neud pyr'nny wedi effeithio – gwynegon neu unrhywbeth fel 'na?

Sa i'n gwbod. O'n i ar 'yn dra'd lot. Falle bod e wedi chwel. Achos amser o'n i'n gwitho yn yr hospital wedyn, o'n i ar 'yn dra'd trw'r amser. Ma' fe bownd o fod wedi, yn ffatri Tymbl, ar ych tra'd. Ma' fe bownd o neud rhwbeth.

00.28.51: Ma'r coese'n ca'l hi wedyn.

Odyn.

00.28.55: A shwd o'dd y menywod erill yn Morris Motors yn trin chi?

Gwd. O'n nhw'n iawn. O'dd pawb yn unol, chi'n gwbod.

00.29.05: Beth o'ch chi'n neud i ga'l sbort te? (Fi'n gwbod o'ch chi'n gwitho'n galed.)

O'dd parti wedyn, diwedd y flwyddyn, amser o'ch chi 'na. A nethon nhw barti i fi wedyn, achos bod fi'n cwpla. Buon nhw'n casglu wedyn i ga'l rhoi present.

00.29.27: Beth gesoch chi te? Gesoch chi arian ne o'n nhw wedi pyrnu rhywbeth i chi?

Sa i'n cofio i weud y gwir wrthoch chi. Na, pyrnu rhwbeth wy'n credu nethon nhw, chi'n gwbod. Ac o'dd y bosys a chwbl wedi seino arno fe.

00.29.40: O'dd pawb yn dod mla'n 'da'r bosys?

O'n nhw'n dod 'mla'n yn gwd 'da nhw.

00.29.45: O le o'dd y bosys yn dod te?

O sa i'n gwbod. O Abertawe, a pethach fel 'na. O'dd siwr o fod ffactri arall 'da nhw'n rhwle chwel.

00.29.55: O'n nhw 'na drw'r amser?

Na. Amser o'dd rhywun yn cwpla o'n nhw'n dod 'na a interviewo nhw. Os byddech chi'n hwyr yn cyrra'dd yn y bore, o'n i wastod yn gynnw'r chwel, o'dd y bys yn gynnw'r 'da ni.

O'dd dim dewish 'da chi.

O'dd lot o ferched o Llandybie 'da ni, o Ammanford, o Pontyberem, yn gwahanieth bysus o'dd rheina wedyn.

00.30.20: O'ch chi ddim wedi colli'r bys unwaith?

Na. Fi'n cofio un diwrnod o'dd yn ffrind yn byw yn hewl arall, a o'dd hi'n dod lan i ty ni. 'Jiw, dere, siâp hi, bydd y bys yn dod nawr'. O'n i'n rhedeg lawr, o'n i'n gweld y bys yn dod o hewl Drefach. O'n i'n rhedeg lawr, ac o'n ni'n gorfod mynd â llwy a pethach 'da ni, chi'n gwbod. Jiawch colles i'r lwy ar yr hewl, ac o'dd dim amser i bigo ddi lan. O'n i'n gorfod rhedeg.

00.30.44: Llwy i fyta bwyd?

Ie.

00.30.49: Os o'ch chi'n colli'r bys, o'ch chi'n colli shifft wedyn.

Bydden, bydden.

O'dd rhai'n neud 'nny te?

Fi'n cofio 'yn nghe'nder nawr ten, yn gwitho'n Morris Motors. Wel, fi 'di ca'l colled ar 'i ôl e. Farwodd e o fla'n y gŵr. Buodd e yn Morris Motors am forty years, dim colli diwrnod a collodd e ddim diwrnod. A chi'n gwbod os bydde hwnna'n cysgu'n hwyr, o'dd e'n dod draw i ty ni. Ac o'n ni'n gweld cerrig wrth y ffenest, ac o'n i'n mynd lawr â fe i'r Morris Motors, am wech yn y bore. O'dd e byth yn colli tyrn.

00.31.27: O'dd e'n gydwybodol iawn te?

O'dd e yn.

00.31.33: O'n i'n gofyn i chi gynne ymbytu beth o'ch chi'n neud i ga'l sbort. O'dd tynne co's? O'ch chi ddim yn ca'l lot o gyfle i siarad?

Na. O'ch ddim yn gallu siarad lot ond amser o'n i'n ca'l, o'dd un ferch yn neud partis chi'n gwbod. 'Come on, let's all join, let's all go to Cornerhouse, or let's all go by here'. Ac o'n ni gyd yn mynd wedyn, ac o'dd sbri 'da chi wedyn chwel ife.

Sbri tu fas y gwaith wedyn ife?

Tu fas y gwaith.

00.32.04: O ystyried nawr, o'ch chi ddim wedi dewish i fynd 'na, ond shwd o'ch chi'n twmlo ymbytu gwitho 'na?

O'n i'n enjoio 'na wedyn. Achos o'ch chi'n enjoio gyda'r crowd. O'ch chi'n dod i nabod merched yn wahanol, gwahanieth chi'n gwbod ife.

00.32.25: O'ch chi'n gweud bod chi'n gorfod cloco mewn?

O'n. O'n i'n gorfod cloco mewn, ac wrth hwnna o'n nhw'n talu chi wedyn.

00.32.32: Gwedwch chi bod rhywun yn hwyr o'dd modd i rywun arall i gloco mewn iddyn nhw. O'dd hwnna'n digwydd mewn rhai llefydd o'dd e.

O'dd rhai yn neud e, ond yn y diwedd o'dd y chargehand yn watshan bod chi ddim yn.

00.32.50: O'n nhw'n gofyn i chi witho dros yr orie ambell waith? Na, o'n nhw ddim yn gweud 'tho ni achos o'n i'n gorfod dala bys. Ond amser yr eira wedyn, o'dd e'n dod ac o'dd e'n gweud, 'All people going with the Ammanford bus, you'd better go now because the buses are on stop.' 'You can go home now'. O'n i'n ca'l mynd gatre wedyn, ac o'n i'n gorfod cerdded gatre. Sawl gwaith cerddon ni o Felinfoel.

I Cwmmowr?

I Cwmmowr. Ac o'n i'n wherthin. Chi'n gwbod. A lan y tyle top Tymbl, o'dd merched o'r tin works hefyd wedi dod gatre, a chi'n gwbod fel o'n i'n neud, ni gyd yn cydsho yn 'yn gilydd a slidro lawr i High Street, Tymbl. O'dd e yn brofiad chi'n gwbod.

Faint o amser o'dd hwnna'n hala chi te, achos mae'n milltiro'dd. Sawl milltir chi'n credu?

Bytu naw milltir. Wel, o'n ni gyd wedi blino, chi'n gwbod. O'dd yr eira pyr'nny, chwel. O'n ni'n ca'l lot o eira pyr'nny nagon ni. Ond dim nawr.

00.34.19: O'ch chi'n ca'l holides wedyn?

O'n i'n gwitho dydd Llun i dydd Sadwrn ond amser Nadolig a banc holidde o'ch chi off.

O'dd pawb off?

O'dd pawb off, o'dd y ffatri ar gau wedyn.

00.34.36: Gwedwch chi bod angladd ne rwbeth 'da chi te. Beth o'ch chi fod i neud wedyn?

Gofyn am permission. O'ch chi'n gorfod gofyn os gelech chi permission i ga'l time off.

00.34.44: O'n nhw'n itha da?

O'n. O'n nhw'n gwgd. Amser o'ch chi yn gofyn o'ch chi yn ca'l e.

00.34.50: O'n nhw'n tynnu arian wrth y pai wedyn?

O'n siwr o fod. Yn ôl y garden, amser o'ch chi'n sieco mewn, amser o'ch chi'n sieo mas, ma'r orie ar y garden. A pyrnu o'n nhw'n gwbod faint o orie o'ch chi wedi gwitho.

00.35.06: Gwedwch chi bod rhwbeth pwysig fel angladd allech chi ddim neud yr orie lan rhywbryd arall allech chi?

Na.

00.35.23: O’ch chi’n sôn nawr ymbytu chi gyd yn ca’l sbort, mynd mas ar ôl gwaith, ne’n mynd i ... beth wedoch chi o’dd enw’r lle ‘na?

Y Cornerhouse. A chi’n gwbod beth o’dd Cornherhouse – siop chips o’dd hi. Ac o’n nhw i gyd fan’nny chwel.

Yn Llanelli?

Ie. A fel hyn o’dd e. Mae’i ‘di ceued nawr. A fi’n cofio’r fenyw o’dd yn syrfo ‘na, a’r dyn. ‘Here comes the gang’, o’n nhw’n gweud. A chi’n gwbod beth o’n nhw neud, gweud jôcs a pethach fel ‘na chwel. Yn anffodus, o’n i’n gorfod mynd achos y bysus chwel. O’dd lot ohonyn nhw’n byw yn dre o’n nhw ddim yn gorfod ca’l bys chwel.

00.36.06: O’dd lot o’r dynon, o’n nhw ddim wedi ca’l ‘call up’ te, y dynon o’dd yn y ffatri?

Y dynon o’dd yn y ffactri chwel, sa i’n gwbod, wel o’dd lot ohonyn nhw o’n nhw siwr o fod wedi mynd i’r ffactri yn ifanc chwel a ddim yn, o’n nhw man’nny chwel, o’n nhw ddim yn ca’l call up wedyn.

O’n nhw’n henach te?

O’n, o’n nhw’n henach.

00.36.33: O’dd rhwbeth fel parti Nadolig, ne o’dd y gwaith ddim yn trefnu unrhyw entertainment ne rwbeth i chi?

O’dd. O’n nhw wedi decoreto, o’dd. O’n nhw’n canu wedyn, yn canu carols a pethach fel ‘na chi’n gwbod. O’dd hi’n gwd amser Nadolig ‘na.

00.35.50: Ond o’ch chi’n gorfod gwitho’n y gwaith, o’ch chi ddim yn gallu stopo.

O’ch chi fod i witho’n continuous, o’dd dim iws i chi i stopo.

00.37.04: O’dd radio ne rwbeth ‘na i chi ga’l gwranddo arno fe.

O’dd rhwbeth ‘na siwr o fod. Ond fi’n cofio Ceinwen Perkins o’dd hi, o Felinfo’l. Briododd hi â Owens Travel agent. Amser briododd y grandson ethon ni fan’nny i ga’l bwyd a Ceinwen weles hi. A wedodd hi, ‘fancy seeing you here’, wedodd hi. A rhoiodd hi botel o champagne i fi. Fi’n mynd nôl nawr blynydde wrth gwrs.

O’ch chi a Wyn wedi ca’l hwnna wedyn?

Na, amser briododd y grandson.

00.37.49: Edrych nôl ar ych amser chi fan’na nawr ydych chi’n gallu meddwl am un peth sy’n aros yn y cof, chi’n gwbod, pam ych chi’n meddwl am yr amser ‘na?

Wel, o’n i’n ca’l lot o sbri yn y bys yn mynd a dod nôl, chi’n gwbod. Local crowds ife.

00.38.09: O’ch chi’n canu ar y bys?

O’n. Amser Nadolig o’n nhw’n canu popeth. Amser o’n ni’n cwpla nawr i briodi, o’n nhw gyd yn canu auld lang syne i fi. A lot o’ nhw o Bontyberem, Bancffosfelen, lot o locals chwel ife. Ac o’dd Gwen arno fe wrth gwrs. A briododd Gwen wedyn chwel, a bachgen o Cefneithin, ond sa i’n gwbod beth o’dd. P’un o’dd Gwen yn un gas ne beth. O’n nhw’n gweud bod hi wedi cloi fe’n y sied a pethach. A geson nhw divorce, a nawr, o’dd y gŵr o’dd ‘da ddi nawr – Gareth – o’dd e’n briod a dwy ferch ‘da fe. A o’dd e’n cadw’r Black Lion, Black Lion Hotel yn Gorslas. Ond o’dd yn ffrind yn gweud ‘tho fi bod y ffrind yn dod lan yn amal, so o’dd wha’r Gwen nawr, Lil, wedodd Lil wrtho i, gwrandda May beth o’dd hi moyn

priodi hwnna. A wedodd e, fi ffaelu dod drosto ddi wedes i. A wedai 'tho ti wedodd hi, o'dd hi wedi pyrnu car iddo fe, wedodd hi.

O'dd e'n lwcus te.

A ma' fe wedi marw chwel. A o'dd dwy ferch 'da fe a o'dd un o'r merched yn dod i watshan e pan o'dd e'n ca'l 'i bensiy. Ac o'dd e ddim yn rhoi dim i Gwen. O'dd e'n rhoi fe i'r groten.

00.39.38: Wrth edrych nôl nawr, shwd ych chi'n teimlo am ych amser chi fan 'na?

Wel, fi 'di bod yn hapus drw'r cwbl. Chi'n gwobod beth yw e, fi'n easy going. Se rhywun yn cwmpo mas o'n i ddim yn cadw digofaint, chi'n gwobod.

O'dd rhai'n cwmpo mas 'na?

O'dd rhai yn jealous bod nhw'n ca'l gwell job 'na'r llall, chi'n gwobod. Wel, dyw hwnna ddim gwerth.

00.40.08: O'ch chi'n gwitho gyda'r un bobol trw'r amser. O'ch chi ar bwys yr un bobol?

O'n. Mwy neu lai. Ond pam o'n nhw'n gweld chi'n neud yn dda, o'n nhw'n symud chi i ga'l man arall chwel.

00.40.20: O'ch chi'n ca'l fwy o arian wedyn?

O'n, o'n.

00.40.24: Falle o'dd hwnna'n hala rhai pobol.

O'dd, o'dd. O'dd rhai o' nhw'n wael chi'n gwobod, ddim yn gallu neud dim byd. O'n nhw'n hopeless.

Beth o'dd yn digwydd i nhw wedyn te?

Wel, o'n nhw'n ca'l warning wedyn, bod rhai iddyn nhw dynnu bys mas. Chi'n gwobod beth o'n nhw neud, yn barod i siarad a ddim i ymroi chwel. Ac o'ch chi ddim fod i neud 'na. Enjoies i yn Morris Motors cofiwch. 'Dden i wedi enjoio cadw 'mla'n.

00.40.55: Shwd o'ch chi'n twmlo am gwpla te, os o'ch chi wedi, o'ch chi a Wyn wedi cytuno ife. Shwd o'ch chi'n twmlo? Chi'n cofio'r diwrnod diwetha gethoch chi te?

Odw. O'n ni'n priodi ar April, April the 18th, 1945. O'n i'n cwpla sha ar ddydd Sadwrn, fifteen, sixteen, eighteen dydd Mawrth ... O'n i'n cwpla ar y fifteenth fi'n credu o April, achos o'ch chi'n gorfod gwitho tan y diwedd chwel.

00.41.33: Shwd o'ch chi'n twmlo wedyn 'nny yn gwitho 'na am y tro diwetha?

Yn olreit, chi'n gwobod. O'n nhw i gyd yn y bys yn gweiddi arno i chi'n gwobod, a'n poeni chi ife. O'n nhw i gyd yn neud 'na. O'dd lot o ddynon o Bontyberem yn gwitho 'da ni. Lot o ddynon. Bryn Pems, sa i'n credu byddech chi'n nabod e. Bryn Pems yn gwitho 'na. A pwy arall o'dd yn gwitho 'na. A'th rheiny wedyn, a ethon nhw i'r gwaith glo. Ond le o'n nhw'n gwitho, o'n nhw ddim yn yr un man â 'nny, chwel. Nagon nhw'n neud yr un parts. Parte trwm, dynon o'dd 'na, a dim ond dynon.

00.42.24: Ni'n mynd 'mla'n i siarad am ffactri Tymbl mewn muned. Chi'n moyn rest?

Nagw i.

00.42.32: Cwploch chi man'nny a buoch chi gatre. Am faint o amser buoch chi, achos ethoch chi i Hadfields wedyn dofe? Ife 'na'r peth nesa nethoch chi?

Bues i gatre am sbel. Amser farwodd wncwl y gŵr, o'dd doctor yn gweud bod rhaid i fi fynd mas bob dydd. Elen i ddim mas, so weles i fe ar yr Evening Post a dries i yn Hadfields. A es i i Hadfields.

Beth o'dd Hadfields, i'r rhai sydd ddim yn gwbod ife?

O'dd hi'n siop boblogedd lawr yn Abertawe. O'n nhw'n neud cyrtens a pelmets. A pyr'nny, o'n i'n gallu neud nhw ond o'n i ddim wedi neud pelmets erio'd, ac o'n i'n dysgu fan 'na wedyn. O'n i'n gwbod fel i neud pelmets a pethach wedyn.

00.43.31: Ond o'dd peth profiad 'da chi'n gwnio cyn 'nny, o'dd hwnna wedi helpu.

O'n i'n gallu neud cyrtens, ond yn wahanol. O'dd soft furnishings yn wahanol. O'n i'n gallu, gwedwch bod fi'n neud cushions o'n i'n gallu tēpo nhw, o'n i'n gallu neud pethach yn wahanol ar ôl bod yn Hadfields.

00.43.49: Shwd o'dd y gŵr yn teimlo wedyn 'nny bod chi'n mynd mas i weithio pyr'nny. O'dd e'n iawn?

O'dd, o'dd e'n iawn. O'dd bwyd yn barod bob nos pan o'n i'n dod gatre. O'dd e ddim yn becco. O'dd e'n gw. O'dd e'n mynd â'r cleaner wedyn ar ddydd Gwener, chi'n gwbod. O'dd e yn dda.

00.44.07: A am faint o amser buoch chi'n Hadfields?

Bues i'n Hadfields, nes bo' fi'n mynd i ffactri Tymbl. Pryd es i i ffactri Tymbl te? Jiw, sa i'n cofio. Gas mam, o'dd mam yn diabetic chwel, ac o'dd dwy wheelchair 'da fi'n tŷ yr un pryd chwel. A gwplles i'n Hadfields, nage, ges i interview yn Tymbl o Hadfields. A pan welon nhw bod fi'n Hadfields, 'how did you get in there' o'n nhw'n gweud chwel, y bos chwel.

Pwy o'dd yn gweud hwnna?

Y bos, bos Tymbl. Mr Oliver o'dd e. A wedodd e, 'how did you get into Hadfields'. 'Why do you ask', wedes i. 'I had a trade', wedes i. 'O', wedodd e fel 'na. A 'na pham ges i job yn Tymbl achos o'n i yn Hadfields, a wedes i 'I've only got a half day off today', wedes i, 'so I want to know today whether I'm having the job or not, so I won't be coming from ..' Achos bod fi'n trafeili o Abertawe, o'n i moyn rhwle'n agosach.

00.45.24: Pam o'ch chi'n moyn mynd o Hadfields te?

Achos o'n i'n gorfod mynd yn y bore i ddala bys wyth, yn y bore. O'ch chi ddim gatre nes bod hi jest whech yn y nos. O'dd yr amser yn hir chi'n gwbod. Wel, yn Tymbl, o'ch chi'n cwpla'n Tymbl am bump. O'ch chi gatre am half past five. Chi'n gwbod, o'dd e'n neud lot o wahanieth.

00.45.43: Shwd ffindoch chi mas bod rhwbeth yn mynd yn Tymbl?

Ffrind i fi o'dd yn gwitho 'na a ffonodd hi fi. Nage, dod lan i weld fi na'th hi. A wedodd hi, 'gronda', wedodd hi fel 'na, 'ti'n gwbod, ti'n gwbod bod fi'n gwitho'n Tymbl a ma' ishe rhywun, a cutter out, a ma' experience 'da ti, dere lan.' So, es i lan wedyn, a sa i'n cofio faint o amser bues i'n Tymbl.

00.46.11: Chi'n cofio pwy flwyddyn dechreuoch chi 'na?

Yn Tymbl – yn 1965 fi'n credu. Bues i'n Tymbl. Sen i'n whileo pethach, ma' nhw 'da fi'n rhwle. Wel, ethes i. Ond daeth redundancy. Ie, tair blynedd bues i'n Tymbl, achos da'th redundancy, gorfes i gwpla. Wel, amser gwplws i wedyn 'nny, ffonodd. Da'th 'y mhartneres lan a wedodd hi bod y matron yn moyn rhywun i neud iwniffirms, 'ffonwch chi'. 'Nagw i'n ffono hi', wedes i. Ond ffonodd hi fi i ofyn i fi, a o'n i'n mynd 'na'r bore ar ôl 'nny a o'n i'n dechre'n streit.

00.47.05: Beth o'dd enw'r ffactri'n Tymbl?

Modern Fold Factory.

A beth yn gwmws o'n nhw'n neud 'na?

Modern fold doors. Drwse llydan 'ma, chi'n gwbod. Gwedwch chi nawr bod fi'n moyn drws fel hyn, o'dd e fan hyn ac o'n nhw'n gallu agor a chwblw a ceued.

Wedyn pan ethoch chi ymbytu'r job, o'n nhw'n gwbod bod chi'n Hadfields yn barod, nagon nhw, o'ch chi'n gorfod dangos bod chi'n gwbod beth o'ch chi'n neud? O'dd rhyw fath o test?

Na, dim byd. Dim byd.

A faint o amser halon nhw i roi gwbod i chi?

O'dd half day 'da fi'n Hadfields, o'n i ddim wedi dangos i neb yn Hadfields bod fi'n mynd. A ethes i i ga'l interview, ac o'n i fod i ddechre'n streit, chwel. Ond o'dd rhaid i fi rhoi wthnos o notis i Hadfields gynta. So rhoies i wthnos o notis wedyn a es i i'r ffactri.

00.48.07: Beth wedon nhw'n Hadfields bod chi'n cwpla?

O'n nhw ddim yn bodlon.

00.48.14: Mae'n neis bod nhw moyn cadw chi?

Ond es i wedyn achos amser o'dd mab Mr Hadfield wedi mynd i drifo, peth ti'n galw, plên chi'n gwbod, da'th e mewn i'r siop y diwrnod hyn a drincs i ni gyd i gael selebreto chi'n gwbod. Amser Nadolig yn Hadfields, o'dd e'n sbri. O'n i'n mynd mas amser Nadolig, a o'dd un o'r bosys, dynon o'dd yn gwitho 'na, yn dod mas 'da ni, a chi'n gwbod o'ch chi'n mynd. O'dd e'n neud i chi ddod i ga'l drinc, ac o'n i'n mynd 'da fe ar ôl siopa. 'Dden i'n mynd nôl a fi'n cofio un o'r merched yn mynd mewn drw'r carpet room, a o'n i'n mynd trwy le o'dd y cyrtens. Ac o'n i'n rhedeg lan i'r lofft, i'r work room. Ac o'dd hon yn rhedeg mewn fel 'na a'r bos yn dod mas i gwrdd â hi. A o'dd hi'n hwyr yn mynd nôl chwel. Awr o'n i fod i ga'l, a o'n i, ni wedi ca'l sbri ym bob man chi'n gwbod. A o'n i'n cwrdd â merched o Llandybie wedyn.

00.49.26: Ble o'ch chi'n cwrdd â'r merched o Llandybie? Yn Hadfields?

Nage. Yn Morris Motors. O'n nhw ar yr un bys chwel. Yr un gang o'dd ar y bys yn regular.

00.49.36: Am faint o amser wedoch chi bod chi'n Hadfields?

Bues i'n Hadfield, dwi ddim yn siwr, dwi ddim yn siwr i weud y gwir wrthoch chi. 1958 fi'n credu. O 1958 a wedyn o'n i siwr o fod fanna'n Tymbl yn 1964 chwel.

00.50.06: Shwd o'dd gwitho mewn ffactri fel Tymbl o gymharu â gwitho yn Morris Motors?

O'dd e'n gwd achos dim ond local people o'dd yn Tymbl chwel.

Faint o’dd e’n gwitho ‘na chwel?

O’dd lot. O’n i siwr o fod yn gant, siwr o fod.

00.50.20: Ife menywod o’dd fanna fwya.?

Menywod a dynon. Dynon o’dd yn gorfod neud y gwaith trwma chwel. O’n i ddim yn gorfod neud gwaith trwm chwel.

00.50.30: O’ch chi’n ca’l yr un pai?

O nagon. O’n nhw’n ca’l fwya na ni. O’ch chi ddim yn ca’l lot. Sa i’n cofio faint o’n i’n ca’l nawr.

00.50.42: Chi’n cofio’r diwrnod cynta’ fan ‘na te? (Tymb) Chi’n cofio dechre ‘na?

Odw.

A shwd o’ch chi’n twmlo?

O’ch chi’n twmlo’n terrible. Ond o’n nhw i gyd yn gweud ‘o, ‘na neis i weld ti’. ‘So ni wedi gweld ti ers sbel. ‘Na neis bod ti ‘di dod ‘ma’. A da’th redundancy wedyn – last in first out. Chwel, o’n i ‘da’r dwetha’n mynd mewn wedyn.

00.51.04: O’n nhw’n dechre torri lawr.

Dechreuon nhw dorri lawr. Torron nhw lawr ar lot.

00.51.06: Pam o’ch chi’n twmlo’n terrible pan ddechreuoch chi te?

Sa i’n gwbod. O’n i’n gofyn shwd beth bydde fel hyn a fel ‘na. Ond o’dd e’n gwd.

00.51.18: A shwd beth o’dd y ffactri fel tu fewn? Beth o’ch chi’n gallu gweld, beth o’ch chi’n clywed?

O’dd hi’n ffactri fowr, rwm fowr ofnadw. Sa i’n gwbod beth sy’ ‘na nawr. Ma’ nhw’n mynd i fildo tai.

00.51.29: Yn ble o’dd hi te?

Lawr yn Bethesda road (Tymb)

O’n i’n meddwl. O’dd hi’n ole ‘na, o’dd hi’n dywyll?

O, na. O’dd gole mowr ‘da ni drw’r amser, chi’n gwbod.

00.51.40: O’ch chi’n gweud o’dd hi’n o’r yn Morris Motors, o’dd hi’n well yn Tymb?

O’dd hi ddim mor o’r. Sa i’n cofio’n iawn. Lot o’r ffrindie wedi mynd chwel, chi’n gwbod.

Chi’n gallu disgrifio’r gwaith o’ch chi’n neud man’nny te?

‘Na beth o’n i’n neud man’nny. O’n i ar y machine, stitsho dryse chi’n gwbod, ar y machine. A buodd un o’r merched yn cutter out, ond o’dd hi’n dweud un diwrnod, ‘dere i weld shwd i ni’n torri hwn yn iawn’. Ond bues i ddim yn torri dim. A dorrod hi ‘i llaw wedyn wrth gwrs. Ond ar y machine o’n i fwya. O’n i’n gorfod stitsho’r drws chwel.

00.52.34: Mas o beth o’dd y dryse wedi ca’l ‘u neud?

Fel plastig tew, tew, tew. A buodd peth ‘da fi.

00.52.46: A beth o’ch chi’n gorfod gwishgo man ‘nny te?

Overalls o’dd ‘da chi.

O'n nhw'n rhoi nhw?

Na, o'ch chi ddim yn ca'l nhw 'da un o' nhw. O'ch chi'n gorfod gwishgo'ch hunan ife.

O'dd y gwaith man'nny'n frwnt te?

Nago'dd. Sa i'n credu o'dd gwaith brwnt yn un o' nhw.

00.53.05: O'ch chi'n gweud am ych ffrind, y cutter out, o'dd hi wedi torri llaw.

O'dd. O'dd hi'n clebran drw'r amser yn lle watshan beth o'dd hi'n neud, a chi'n gwbod o'dd hi'n moyn witnesses, wel o'n i lan man 'nny. O'n nhw'n pallu talu ddi, a o'dd hi moyn subpoena fi chwel, a nawr ges i lythyr i weud, ond setlo nhw 'da ddi cyn 'nny.

00.53.27: Ond shwd o'dd hi wedi torri llaw te, gyda siswrn?

Nage, machine. Electric machine fel 'na chwel. O'dd hi'n barod i siarad o hyd. Ond o'dd Union yn Tymbl, o'dd Union 'da ni'n Tymbl a'r hospital, ond dim yn Morris Motors. Wel, o'dd Morris Motors – o'n i nôl yn Morris Motors amser y rhyfel chwel ife.

00.53.53: Faint o niwed gas hi iddi llaw te?

Gas hi gwt cas. Gas hi arian mowr, ond sa i'n gwbod faint. Ofynnes i ddim iddi. Ma' ddi 'di ca'l 'i chladdu nawr.

00.53.59: O'dd yr Undeb wedi helpu ddi te?

O'dd, o'dd. Trw'r Undeb o'dd hi'n ca'l e. Ond ma' ddi wedi'i chladdu nawr, ers blynydde. Gas hi arian mowr, fi'n gwbod.

00.54.09: O'ch chi'n gorfod talu'r Undeb wedyn o'ch chi?

O'n, o'n. O'n i'n talu'r Undeb. O'dd e ddim llawer fi'n gwbod.

Rhwbeth bob wthnos ife?

Ie. O'ch chi'n rhoi fe. O'dd dyn yr Undeb 'na. A o'ch chi'n rhoi'r arian iddo fe chwel.

00.54.23: Beth os nagoch chi moyn bod yn rhan o'r Undeb?

O'ch chi'n gorfod bod. O'dd e'n compulsory.

00.54.31: O'ch chi'n ca'l ych talu bob wthnos fan 'na?

O'n. Bob wthnos. Arian da yn Tymbl. O'dd arian da 'na.

Chi'n cofio faint o'ch chi'n ca'l?

O'n i'n ca'l bytu nine, ten pound a week. O'dd arian da yn Tymbl fi'n cofio. Ond sa i'n credu bod. Fi'n gwbod o'n i'n ca'l, o'n i'n mynd â car o sgwâr Crosshands gyda menyw, a pŵr dab ma' hi'n yr homes nawr. Ma' ddi wedi colli ei chof a phopeth, a ma'i llun hi, ma'r llun gyda fi'n rhwle. Bydd rhaid i fi whileo 'to. Y staff o'n i chi'n gwbod. Amser o'n i'n Tymbl. A o'n i'n ca'l reid 'da hi'n y car i fynd i Tymbl, a o'dd hi'n, i sgwâr Crosshands, a o'n i'n ca'l reid nôl. So o'dd e'n gyfleus. Amser o'dd hi ddim yn dod wedyn, o'n i'n dala bys.

Service bys ife?

Ie.

00.55.38: O'dd dim bysus gwaith yn mynd man'nny te?

Na. Ond o’dd digon o fysus i ga’l pyr’nny chwel. Ond o’dd pishin o ffordd ‘da ni i gerdded lan o Bethesda Road, o’dd e reit ar y gwaelod chwel.

00.55.49: Pwy amser o’ch chi’n dechre man’nny te?

Half past seven yn y bore. A o’n i’n mynd ‘da West Wales (BUSES) saith o’r gloch, amser o’n i’n mynd ar y bys. Ac o’n i’n cwpla am bump. O’dd cantîn man’nny. A chi’n gwbod o’dd lot, rheina sydd wedi marw, chi’n gwbod beth o’n nhw neud. O’dd lot o nhw, o’n i’n ca’l cino’n y cantîn, o’dd lot o’ nhw ddim yn byta dim. O’n nhw’n mynd ar deiets. Wel, a fi’n cofio’r cwc ‘na’n gweud, ‘rhyw ddiwrnod fyddwch chi’n flin.’ Chi’n gwbod, gweud fel ‘na wrthon nhw, chi’n gwbod ife.

O’dd hi’n iawn, o’dd hi?

O’dd, o’dd. Ond, ma’ rhan fwya nhw wedi mynd i gyd. Sdim lot ohonyn nhw ar ôl. A sa i’n nabod neb, sa i’n credu bo’ fi’n nabod neb sydd ar ôl o Tymbl. Achos o’dd neb, o’dd neb jyst neb o Lower Tymbl. O’dd lot o Cwmmowr yn gwitho ‘na. A rhai o Top Tymbl.

00.56.53: Fel o’n nhw’n ca’l jobs te, achos o’dd dim yr un profiad a o’dd gyda chi gyda nhw o’dd e.

Wel, o’dd cy’nither y gŵr, o’dd hi wedi bod yn gwnïo, o’dd hi ar y machines hefyd. Ond, fi’n credu o’dd honna tamed bach yn jealous chi’n gwbod. Achos bod fi wedi ca’l mynd ar y machine, a fi’n credu na’th hi rhwbeth ar y machine un diwrnod, o’n i ffaelu iwso’r machine.

Fel sabotage ife?

Ie. A o’n i ffaelu iwso’r machine. A sa i’n gwbod. A fi’n gwbod bod hi wedi neud rhwbeth. O’n nhw’n treial gweud wedyn bod chi ddim yn neud ych gwaith ife. Ond o’n i ffaelu neud e achos o’dd y machine wedi mynd. Ond o’dd hi wedi neud rhywbeth. Ond o’n i’n gwbod bod hi wedi neud rhwbeth achos amser o’dd hi’n gorfod mynd ar y machine o’dd hi’n gallu iwso ddi’n iawn.

00.57.50: Fi’n gweld, o’dd hi wedi doddi fe nôl yn iawn wedyn.

O’dd, o’dd.

O’dd supervisor gyda chi man’nny te?

O’dd, o’dd.

Dyn neu fenyw o’dd yn superviso chi?

Dyn.

Ta le o’ch chi’n mynd y dyn o’dd y goruchwyliwr drosto chi.

Ie, ie, a’r job gwaetha, dynon o’dd yn neud e. O’n i ddim yn gorfod neud y gwaith trwm.

00.58.14: Gwedwch chi bod menyw moyn mynd mla’n i fod yn supervisor, o’dd hwnna’n bosib te?

Wel, o’dd. O’dd e’n bosib chwel ond yr un rhai jest o’dd yn neud. O’n i’n itha hapus i witho na cofiwch. Ond, na’r unig beth pan o’n i’n gwitho yn yr hospital, o’dd hi’n awkward iawn. O’n i’n gorfod gwitho – achos bod fi ar y wards, o’n i’n gorfod gwitho ar brynhawn dydd Sul chi’n gwbod. Ac o’n i ffaelu mynd i’r cwrdd wedyn chwel.

O’ch chi’n gorfod neud hwnna?

O’ch ch’n gorfod. O’ch chi off unwaith y mish chwel.

00.58.55: Pam o'ch chi'n Tymbl, o'ch chi'n ca'l brêcs man'nny te?

O'ch, o'ch. O'n i'n ca'l hanner awr neu awr i fynd. Yn y cantîn o'dd pawb jest yn ca'l bwyd pyr'nny. Ond dim ond yn Tymbl fi'n cofio'r cantîn chwel. Sa i'n cofio cantîn o gwbl yn Morris Motors.

00.59.13: Fel brêc te o'dd e'n y bore?

O'dd. O'dd 'na brêc yn y bore. A brêc yn y hospital. Ond dim yn Morris Motors.

00.59.22: O'dd brêc yn y prynhawn yn Tymbl te?

Nago'dd, dim ond yn y bore. A o'ch chi'n ca'l amser off i gino chwel. O'n nhw'n cwcan 'na.

Beth os o'dd rhai eisiau smoco'n Tymbl te? O'n nhw'n gallu smoco man'nny ne o'n nhw'n gorfod mynd mas. O'dd mwy yn smoco blynydde nôl o'dd e?

O'n nhw'n smoco amser o'n nhw'n ca'l bwyd, ar ôl iddyn nhw ga'l bwyd te.

Yn y cantîn wedyn?

Yn y cantîn. O'n nhw'n gallu neud e pyr'nny. Dim nawr.

Gelen nhw ddim neud e nawr. O'ch chi'n smoco?

Na, sa i 'di smoco erio'd. 'Na'r unig pryd dodes i fflag yn 'y mhen, amser o'dd Wyn wedi ca'l gwobod bod e 'pain for life' ne 'amputation'. A wedodd e, 'stopo fan hyn mewn lay by'. 'Hwre, mynna fflag bach nawr'.

01.00.10: O'dd e'n smoco.

O'dd. O'dd e'n joio'i fwgyn. A nawr, gymres i un i bleso fe, 'na i gyd. Ond smoces i byth wedyn. Ond o'dd e'n brofiad ofnadw cofiwch, pan gas e 'i go's off. Ond o'dd e mor hapus.

Ar ôl 'nny chi'n meddwl?

O'dd. O'dd e'n hapus iawn. Ar ôl, amser o'dd e gatre o'r hospital weles i ddim shwd gwmint. O'dd pyjamas 'da fe, o'n i'n mynd lawr i ôl e nôl, mewn yn 'i bocedi fan hyn dim ond arian o'dd 'na. O'dd e mynd â wheelchair rownd â te iddyn nhw chi'n gwobod. Chi'n gwobod i chi o'dd menwod man'nny'n dod i ffeifars mewn iddo fe, yn 'i boced e a chwbl. Weda wrtho chi shwd berson o'dd e, byddech chi byth yn twmlo'n depressed 'da fe. O'dd e'n un hapus, a chi'n gwobod ma'n llun ni fan 'na, amser geson ni'n diamond. O'dd e'n shwd ddydd hapus chi'n gwobod.

01.01.16: Mae'n bleser bod yng nghwmni fel 'na ondywe?

Ma' ffrindie'n dod 'ma nawr a ma' nhw'n gweud, 'Duw ni'n gweld eisiau Wyn. A chi'n gwobod ma' llun 'da fi, bownd o ddangos hwnna i chi nawr. Ma' llun 'da fi, ethon ni i Minehead gyda'r disabled miners, a gwmpes i ar y diwrnod cynta, a dorres i'm mraich. A o'n i'n mynd i Butlins wedyn 'nny, dan y gwaith o'dd e. A stopodd Margaret Thatcher y gwithe glo, wel cwplodd y cwbl. A chi'n gwobod, 'na beth sy'n od ymbytu fe, ma' fe'n wherthin yn y llun. O'n i'n dangos y llunie i'r merched, a o'n nhw'n gweud o'dd e'n siwr o fod yn wherthin ar dy ben di wedi torri dy fraich. Nage, rhwbeth yn Butlins, o'n i'n gweud.

01.02.18: Pam ych chi'n meddwl nôl nawr, achos chi wedi bod yn gwitho ar hyd ych o's nagych chi, shwd ych chi'n twmlo am y wahanol llefydd chi wedi bod yn gwitho, ble wedoch chi o'dd y lle gore?

Fi'n credu taw yn ysbyty Mynydd Mawr joies i fwya.

Pam 'nny te?

Wel, o'n i'n lico fod 'da patients. Achos amser o'n i'n mynd mewn i'r ward, o'dd ward 'yn hunan 'da fi, y Lliedi Ward, o'dd cubicles menywod bach. Sen i wedi ca'l day off o'n nhw gyd i gweiddi, 'O there's nice to see you back'.

01.02.51: Mynydd Mawr yw hwn nawr ife?

Ie. Achos o'ch chi'n dod yn attached i nhw. Fi'n cofio un fenyw fach o Seven Sisters 'na, a ffarm 'da ddi. A chi'n gwobod beth wedodd hi wrtha i, 'Pam fydda i'n mynd mas o fan hyn nawr gewch chi hanner dafad 'da fi.

Gesoch chi fe?

Na.

01.03.21: I fynd nôl 'to at ffactri Tymbl. Ni 'di bod yn siarad am Morris a pethe cymdeithasol fan 'na fel mynd mas a hwnna i gyd. O'dd tipyn o hwnna pam o'ch chi'n gwitho'n Tymbl.

Na, sa i'n credu buodd dim byd fel 'nny yn Tymbl.

01.03.38: Cymharu'r lle 'na nawr â Morris Motors, o'n nhw'n strict iawn yn Morris Motors. O'n nhw bach mwy llac chi'n meddwl yn Tymbl?

O'n. Ond o'dd Morris Motors chwel, o'n nhw'n strict ofnadw. O'dd rhaid i chi neud ych cwota yn yr ysgol chi'n gwobod.

Ond beth am Tymbl te?

Wel, o'n nhw ddim mor strict. Wel, sa i'n credu o'n nhw mor strict yn Tymbl.

O'ch chi'n ca'l ych talu yn ôl faint o chi wedi neud yn Tymbl ne yn ôl yr awr chi'n gwobod?

Wel, o'ch chi'n ca'l weekly wage. O'dd e'n mynd yn ôl faint o orie o'ch chi wedi neud.

01.04.17: A beth am gwylie wedyn pan o'ch chi'n Tymbl?

O'ch chi off amser bank holiday a Nadolig a pethach fel 'na.

O'ch chi'n ca'l ych talu am y cyfnod dros Nadolig.

Jiw, sa i'n cofio i weud y gwir 'tho chi.

O'dd e'n swllyd yn Tymbl te, yn y ffactri yn Tymbl?

O'dd lawer fwy o sŵn 'na. O'dd lawer fwy.

O'ch chi'n gallu siarad? O'ch chi'n gweud am ych partneres chi nawr o'dd wedi torri 'i llaw. O'ch chi yn clebran te?

O'dd. O'n i lawr ar y gwaelod y machine a bydde hi lan ar y top man'na chwel. O'dd hi'n barod i siarad lot chwel. O'dd hi'n ca'l warning bob hyn a hyn am bido siarad.

01.04.56: Ond o'dd hi'n siarad wrth witho, o'dd hi ddim yn stopo i siarad.

Nago'dd, na.

01.05.04: Beth os o'ch chi moyn diwrnod off te? O'dd hwnna'n broblem?

Na. O'ch chi'n gallu gofyn, o'ch chi'n 'i ga'l e.

01.05.11: O'ch chi'n ca'l ych talu am y diwrnod 'na wedyn?

Nagoch. Dim diwrnod off. Dim ond yr amser o'ch chi'n gwitho o'ch chi'n ca'l ych talu. A o'dd hwnna 'run peth â Morris Motors.

00.05.22: O'dd parti Nadolig ne rhwbeth yn Tymbl?

Na, sa i'n credu. O'dd, amser o'n i'n ca'l cino, amser cino, amser Nadolig, cyn Nadolig bydde fe yn y dining room a bydde pawb yn beth-ti'n-galw pyr'nny.

Beth o't ti'n ca'l te?

Falle bydde twrci ne rhwbeth fel 'na chi'n gwbod. Chicken ne rhwbeth, o'dd gwd cino.

O'ch chi'n ca'l unrhyw percs o'r gwaith?

Na, o'dd dim byd 'na. Allech chi byrnu'r, chi'n gwbod y stwff hyn o'n ni'n ga'l, y Modern Fold Doors, o'dd e'n gŵd i leino, o'ch chi'n gallu leino'r dreirs â fe chi'n gwbod. O'n i'n gallu ca'l pishys o stwff i ddod gatre.

01.06.14: Dim pawb bydde'n gallu neud rhwbeth â hwnna ife?

O'dd pawb yn gallu mynd â'r, o'ch chi'n gallu ca'l pishys. O'n nhw'n gweud 'tho chi, 'all the scrap you can take'. O'ch chi'n mynd â fe wedyn.

01.06.27: Pwy o'dd y bosys yn Tymbl te?

'Na pwy o'dd y manager, o'dd Mr Oliver, o'dd e'n byw yn Top Tymbl pyr'nny.

Rhywun lleol o'dd e te?

Ie, fe. Na, dim neb lleol. Un diarth o'dd e. Ond yr un arall – un o Pembroke. 'Na un cas. O'dd hwnna'n beyond.

01.06.55: Ymble o'dd e te? Yn yr offis?

Nage. Cerddes ymbytu'r lle o'n nhw a watshan bod chi'n neud ych gwaith a pethach.

01.07.00: Beth o'dd e'n gwishgo te?

Dim byd ond siwts, a llyfre dan 'u cesel. Chi'n gwbod, o'n nhw'n watshan se rhywun yn, o'dd un ferch ifanc 'na a o'n nhw'n watshan hi o hyd chwel achos o'dd hi ddim yn neud 'i gwaith chwel ife.

01.07.20: O'dd hi ffaelu neud e?

Na, o'dd hi ddim yn treial chi'n gwbod, dim ond clebran, ond gas hi fynd wedyn. Achos fi'n cofio bachgen o Crosshands yn mynd 'da hi, a chi'n gwbod o'dd hi ddim mwy na seventeen, a wedes i, 'Elaine, so ti'n engaged,' wedes i fel 'na. O'dd neb yn mynd yn engaged mor ifanc pyr'nny. 'So ti'n mynd yn engaged'. A chi'n gwbod beth wedodd hi pyr'nny o fla'n y crowd i gyd, 'Ti'n meddwl bod fi ddim yn ddigon hen i ga'l coc.' Wedodd hi o fla'n nhw i gyd i chi yn y ffactri. Ond gas hi fynd. Glywodd y bosys hi chwel. Gas hi fynd wedyn.

01.07.51: Dim achos hwnna?

Na, na. O'dd hi ddim yn neud 'i gwaith. O'dd rhywun ddim yn neud 'i gwaith o'n nhw'n ca'l mynd.

01.08.01: O'dd lot yn ca'l y sac 'na?

Na. Ond ca'l redundancy. Ceson ni redundancy. Gas peder o' ni i fynd. So o'n i'n gwbod nege dim ond fi cas fynd.

01.08.09: Shwd o'ch chi'n twmlo pan gesoch chi redundancy?

Wel, o'n i'n flin chwel ife. Bues i gatre nes bod fi'n mynd i'r hospital i witho chwel, a bydden i ddim wedi mynd i'r hospital onibai bod partneres, achos o'dd mam a Wyn 'da fi'n wheelchairs yr un pryd. 'Na pham gwplles i'n Tymbl, pryd gwplles i'n Tymbl? Gwplles i'n Tymbl 1970..., fi'n credu'n cwpla'n Tymbl yn 1979. A 'na'r rheswm pam, wel o'dd mam yn wheelchair 'da fi, a Wyn. O'dd dwy wheelchair 'da fi'n ty yr un pryd.

O'dd hwn yn yr ysbyty nawr o'dd e?

Ie.

Yn ysbyty Mynydd Mawr ife?

Ie. Ond cwplles i wedyn. Gorffes i gwpla. O'n i'n talu super-ann chwel. So o'n i'n ca'l super-ann wedyn chwel.

01.09.04: Ond o'ch chi'n enjoio'r gwaith

O'n, o'n i'n enjoio'n Tymbl. Ond weda i 'tho'ch chi. 'Na, ethes i mewn i'r ward ar y bore hyn. Fi'n rong. Ethes i mewn i'r ward ar y bore hyn. A o'dd y night staff ddim wedi, o'dd urine ar y llawr, a'r night staff ddim wedi sychu fe, a gwmpes i. A da'th y sister, o'dd hi'n dod rownd i'r ward. 'What's happened to you May?'. 'I've fallen,' wedes i. Ac o'n i wedi bwrw 'y nghefen, a bwrw mhen. So ma' un o'r porters wedyn a'th e gatre â nghan i, i'r gŵr ife.

O'ch chi wedi ca'l eitha ergyd te?

A gorffes i fynd, halon nhw ôl ambiwlans, a gorffes i fynd i'r hospital. A bues i, bues i ar 'y nghefen. A o'dd un nyrs 'na, o'dd hi wedi 'ngweld i, a fel hyn wedodd hi, 'I didn't see her falling sister, I didn't see her falling'. O'dd hi'n pallu rhoi hwnna. Se hi wedi gweud bydden i wedi ca'l, gallu ca'l compensation. Ond ges i ddim byd ond fi'n syffro hyd y dydd heddi.

00.10. 16: Alle'r Undeb ddim fod wedi neud dim byd i chi?

Wel, o'dd rhaid ca'l witness. O'dd y ferch hyn yn gweud bod hi ddim yn witness. So nes i ddim byd ymbytu fe.

Falle o'dd hi'n ofon y sister falle?

Sen i wedi gweud, a o'dd Sister Stevens o Benygro's 'da ni o'dd honna'n, o Ammanford, o'dd honna'n wonderful. 'May you were a fool. You should have done something'. Ond o'n i wedi cwpla erbyn hyn. Ond o'dd dim gwahanieth.

Ond o'ch chi ddim yn credu taw 'na'r jobyn gore gethoch chi?

Ie. A chi'n gwbod o'ch doctor, gorffes i fynd i weld doctor o'r hospital. O'n i dan yr hospital o hyd chi'n gwbod. Gorffes i fynd i weld doctor o'r hospital, yn Felinfo'l yn rhywle o'n i. A chi'n gwbod, 'na beth od i chi, mab y manijyr yn Tymbl o'dd e, a o'dd e'n mynd i dansys amser o'n i'n mynd i Bont chi'n gwbod. A fair play, wedodd e wrtho i, 'ydych chi moyn cwpla May?' 'Sdim rhaid i chi os nad ych chi'n moyn? Os chi'n moyn cwpla, chi'n cwpla nawr. A Wyn 'da chi fel mae e.' 'Mae e'n anodd', wedes i'. So trwyddo fe wedyn ges i gwpla'n gynt. '

01.11.29: Shwd beth byddech chi'n cymharu, o'ch chi'n gweud taw gwitho'n yr ysbyty o'dd well 'da chi, gofalu am bobol ife. Shwd o'dd hwnna'n cymharu gyda gwitho mewn ffactri yn neud pethach?

O'n i'n mwy hapus gyda pobol. O'n nhw'n mwy, beth alla i weud 'tho chi nawr. O'n i wedi arfer fi'n credu, gyda mam a'r gŵr chwel.

O'ch chi wedi arfer gofalu am bobol?

O'n. Achos o'dd hen wraig yn byw next door i fi'n Carmarthen Road, o'n i'n mynd mewn bob bore i weld bod hi'n iawn. Ac o'n i'n mynd â cino iddi wedyn amser o'n i'n neud cino i'n hunen. A o'n i'n mynd mewn â cino iddi bob dydd a phopeth.

01.12.12: O'ch chi'n gwitho pan gas ych gŵr yr accident te?

O'n

Ble o'ch chi'n gwitho pyr'nny?

Ble o'n i'n gwitho pan gas Wyn yr accident. Yn Hadfields fi'n credu o'n i'n gwitho. Yn Hadfields fi'n credu o'n i'n gwitho pyr'nny. Gas e'r accident chwel yn ..

Yn Pentremawr gas e'r (accident)?

Ie. Yn 1950... 'Na fe o'n i'n Hadfields pyr'nny, yn 1957. Ond o'n i ddim, o'n i ddim yn gwitho, o'n i wedi bod yn y ffliw, o'n i gatre'r wythnos 'nny. Ond yn lle'r ambiwlans, gethon nhw'r ambiwlans i fynd â fe i'r hospital, ond yn lle dod gatre yn yr ambiwlans yn lle hala ofon arno i, gath e un o fechgyn y gwaith i ddod gatre â fe ar y motorbeic. A da'th e gatre. A o'dd e ddim yn moyn dangos i fi chwel. A buodd e gatre am ddeg mish, a o'dd e'n ca'l compensation ond collodd e fe wedyn trw'r hen Dr Scourfield.

Fi'n cofio fe lawr yn y Bont.

Wedodd e, 'you're fit for work'. A o'dd e ddim yn ffit pyr'nny. Os na wedodd Merfyn Evans, Merfyn Evans, 'you'll be suffering with this leg again'. Byddwch chi'n syffro 'machgen i wedodd e achos ma' calcification mynd i seto mewn. A o'dd e'n gweud y gwir.

01.13.47: Shwd o'dd e'n ymdopi'n y gwaith te?

Ond o'dd e ddim yn gwitho wedyn. Gorfodd e cwpla gwitho. Gorfodd e gwpla gwitho ar ill health chwel. So, so fe wedi gwitho. Chi'n gwbod yn ei forties o'dd e'n ca'l 'i go's off. Twenty five years of married life o'dd 'da ni. Chi'n gwbod o'dd yn, o'n ni'n hapus. Ac o'n ni'n mynd i bob man. Ethon ni ar holidês 'da Gwyn Williams tair gwaith y flwyddyn. O'n ni'n mynd i bob man chi'n gwbod.

01.14.19: Ond o'dd dim po'n arno fe wedyn.

Na. A o'dd e'n gweud trw'r amser se wedi ca'l ei benglin bydde fe'n well. Ond o'dd e wedi ca'l e (OFF) lan fan hyn. A chi'n gwbod o'dd e ddim yn neud gwaith i fi. O'dd e'n gwishgo'r, gwishgo ei hunan yn y bore, ac o'dd 'da fe orthopaedic gwely ac o'n i'n cysgu'n y double bed. O'dd dou wely'n yr un room. A chi'n gwbod le fi'n misso. Fi'n mynd mewn, bydde fe'n mynd i'r gwely'n gynnar, dden i'n mynd mewn bob nos 'na, dden i'n gorwedd ar y gwely, o'n i ddim yn mynd i'r gwely pyr'nny ond o'n i'n watshan 'Pobol y Cwm' 'da'n gilydd. Ma' rhai pethach chi'n gwbod ife.

Y gwmniaeth ife.

A nawr amser o'n i fan hyn nawr o'dd e'n gweud rhywbeth, 'jiw ma'n galed'. Achos o'dd ei chest e. A na i gyd fi'n cofio gweud 'tho fe, 'Wyn bach ni di ca'l lwc i fod 'da'n gilydd yn 'yn hen ddyddie ife'.

Chwech deg tri o flynydde ife?

Do, do.

A chi'n amlwg yn siwto.

O'n. O'dd e'n hapus chwel ife.

01.15.23: Ble cwrddoch chi â fe te?

Wel, ma'n od fel cwrddes i â fe. 'Love at first sight'. Ma'n iawn. O'dd 'yn Anti wedi dod gatre ar leave or' ATS. Ac o'n i wedi bod yn y pictiwrs yn Crosshands, a o'n i'n dod mewn i'r bys, ac o'dd y bys yn llawn. A gododd a Ron y Knoll, o'n i'n galw fe, o Bontyberem, o'n nhw'n gwitho 'da'i gilydd. A gododd Wyn a Ron lan i ni'n dwy ga'l eishte. Ac o'dd e ar 'i dra'd man'nny. 'Jiw, jiw,' wedes i. 'Le i chi'n dod o te?' A wedodd e, 'Capel Seion, os chi'n gwbod le ma'r twll 'na'. Fi'n cofio 'i eirie fe. A fi'n cofio fi'n gweud 'tho'n Anti, 'Jiw licen ca'l wac 'da hwnna'.

O'ch chi'n ffansio fe'n streit?

Ie. A paid â bod mor sili wedodd hi. Hen 'kid' yw e, wedodd hi fel 'na. So, dydd Sul ar ôl 'nny, o'n i a'n bartneres nawr, wedi mynd i Bontyberem. Mynd i'r parêd, ar nos Sul ar ôl cwrdd.

Pwy parêd o'dd e?

O'dd pawb yn cerdded o'r sgwâr lan i Pont Cooke. O'n nhw gyd yn cerdded blynydde nol. A 'run peth yn Cross(hands). Fel 'na o'dd hi blynydde nôl. Ac o'n i wedi mynd fanna. A pwy gwrddon ni, o'dd fi a Arianwen mynd i gerdded nôl, a jiw pwy o'dd 'na ond Ron a Wyn. A chi'n gwbod le 'na o'dd y ddou'n cerdded 'da ni lan a wedes i, 'un o'ch chi i gerdded 'run pryd â Arianwen'. A'th Arianwen o'u bla'n nhw. Gorffodd Ron i redeg nawr i ddala'r bys, i fynd nôl, achos o'dd e'n gwitho'r bore ar ôl 'nny. So o'dd Wyn a fi ar ôl. A na'th e dêt 'da fi nos Lun i fynd i'r pictiwrs. So ethon ni. Ar ôl i ni fynd 'da'n gilydd, buon ni'n mynd 'da'n gilydd ers sbel.

Am faint?

Buon ni'n mynd 'da'n gilydd nawr, gwedwch, bytu jest blwyddyn, na bytu wech mish gwedwch, a o'n i wedi bod yn mynd 'da'n gilydd nawr bytu wech mish, a wedodd e fel hyn, 'ti'n gwbod,' chi o'n i'n galw fe. 'Fi galw 'ti' arno ti, galwa di 'ti arno i, fyddwn ni'n fwy ewn', wedodd e fel 'na. A wedodd e fel hyn, 'ti'n gwbod, na'th Ronnie bet 'da fi taw fe bydde wedi mynd 'da ti, ond fi sydd wedi ennill y bet', wedodd e. A chi'n gwbod, o'dd e'n rhy seriys. Chi'n cofio Ruby Rumble, o'dd siop chips 'da nhw yn Bont, o'dd Ruby a fi'n partneru. O'dd hi wedi byw yn Cwmmowr chwel. A o'n i'n tŷ Ruby ar y nos Sadwrn hyn, a wedodd Ruby, 'ma' Wyn wedi bod yn whileo amdano ti'. 'O, paid â gweud bod fi fan hyn,' o'n i'n gweud. O'dd e wedi mynd yn rhy seriys chi'n gwbod. A droies i ddim lan. Ac ethon ni, es i i'r 'dance' yr wthnos ar ôl 'nny. A chi'n gwbod gyda phwy o'n i wedi bod yn mynd 'da, o'dd e'n yr armi, Gorwyn Morris, brawd Glan Morris ar y Banc. Ac o'n i'n reito iddo fe'n regiwlwr pan gwrddes â Wyn chwel. O'n i ddim yn seriys, ond bod ni'n reito. Yn y meantime, gas 'i wha'r e 'i saethu dofe. Ac o'n i'n flin wedyn. O'dd 'i anti byw ar 'y mwys i'n Cwmmowr. Na'th 'yn anti lan a fi a dwy arall, tair o' ni'n mynd lan i'r tŷ diwrnod yr

angladd. A fi'n gweld e nawr, Wyn a'i dad yn sefyll ar bwys y drws. Ac o'n i ffaelu gweud dim wrtho fe.

01.19.02: Ond o'dd e wedi gweld chi.

O'dd. A welon ni 'i wha'r yn y coffin a phopeth chi'n gwbod. A wedyn, bytu pythownes ar ôl nny, o'n i mynd i fynd i 'dance' Tymbl, a tair ohono ni o ferched. A jiw, pwy o'dd yn dod fan'nny wrth 'yn cwt ni o'dd Wyn. A ethon ni nôl 'da'n gilydd pyr'nny. Ond o'dd e'n moyn i fi fynd yn engaged a balles i.

01.19.33: Pam o'ch chi'n pallu te?

Weda i 'tho pam. 'Na, sa i'n mynd yn engaged' achos ma' brawd bach 'da fi'. Pump o'dd e. O'n i newydd gladdu Dadi chwel. A wedes i, 'Fi'n helpu mam gyda fe', wedes i. Ond o'n i'n flin wedyn. Beth o'dd e moyn, o'dd e mor deep, o'dd e ddim yn dangos ei feelings. Beth o'dd e moyn, sen i'n mynd yn engaged, bydde fe moyn priodi chwel. Ond o'n i ddim yn gwbod 'na pyr'nny. Bydde ei dad ddim wedi priodi se fe'n gwbod chwel. Fel 'na o'dd hi fod, a fel 'na o'dd Wyn yn gweud. 'Ti'n gweld May, 'na beth yw fate. Fel 'na o'dd hi fod'. Mae'n od nagyw e.

01.20.09: Beth digwyddodd gyda'ch tad te?

Diwrnod cynta' o'dd 'ym mrawd, sixteen year old yn mynd dan ddaear i witho 'da fe. A da'th cwmp. Wedodd e fel hyn wrth y mab, 'ma' ishe mynd i neud job draw myn'co'.

O'n nhw'n gwitho gyda'i gilydd?

O'n. 'Af i draw,' wedodd y mab. 'Na, 'na di hwnna. Af i draw'. A da'th carreg ar 'i ben e a gas e i ladd yn y man. Chi'n gwbod, na'th hwnna lot o ôl arno i.

Wy'n siwr. A'ch mam.

O'dd hi'n diabetic. 'Da ni o'dd hi chwel. Farwodd hi wedyn chwel. A 'na od, i chi.

Beth o'dd ych oedran chi pan golloch chi ych tad te?

Seventeen.

Chi'n cofio tipyn ohono fe te?

Odyn, odyn. A pump o'dd 'ym mrawd ifanca. A sixteen o'dd 'ym mrawd. Fourteen months o'dd rhyngthon ni.

O'dd hwnna siwr o fod wedi ca'l effeth ar ych brawd?

O'dd. Chi'n gwbod, ma' fe wedi bod mor jelys bod ni wedi bod yn bildo hwn. Ma' fe wedi bod yn gweud ar hyd y lle yn Cwmmowr, bod fi wedi dwgyd arian mam i fildo fe.

O'dd e'n byw yn Ciliau Aeron, a mam yn gwerthu'r tŷ iddo fe, dim ond beth o'dd arni ddi o forgej. Pedwar cant. O'dd e'n meddwl bod y pedwar cant gyda ddi. O'dd hi'n gorfod talu'r morgej nôl a 'na beth wedodd Jimmy Stevens o'dd yn bolis, 'Gwranda May, paid â gwrando arno fe. 'O'dd dy fam yn widw yn 38', wedodd e, 'a tri o blant a morgej.'

01.21.51: Ond ma' beth ddigwyddodd pyr'nny wedi effeithio'ch bywyd chi i gyd, ondywe?

Ody, fi wedi gweud 'na wrth 'y mrawd yn Aberystwyth, chi'n gwbod. So fe'n cofio Dadi chwel. O'dd e'n cownto'r gŵr yn fwy o dad iddo fe, achos o'dd Wyn yn mynd â fe i bob man. Mynd â fe i'r dre nawr, a fi'n cofio mynd â fe i'r dre amser Nadolig a pethach chi'n gwbod. O'dd e'n wonderful i Eifion, ac o'dd Eifion yn meddwl y byd amdano fe. O'n i'n

mynd lan lot 'na. Ond ma'i wraig nawr wedi ca'l strôc fowr a ma' ddi wedi gorfod mynd i private home. Mae e wedi cael dwy heart attack chwel. A ma' fe ar y ffôn 'da fi bob dydd. A ma' fe wedi gweud, 'Ma ishe i ti ddod lan. Bydda i'n dod lawr i ôl ti rhyw ddiwrnod'. A fi wedi gweud, gwrando Eifion, byddai'n gormod o faich arno ti. Sa i moyn. 'By't ti ddim yn faich i fi', ma'n gweud.

01.22.43: Beth yw oedran fe nawr te?

Ma' Eifion yn, 5 o'dd e'n 1941. Ma' fe siwr o fod bytu seventy rhwbeth nawr, siwr o fod. A so mrawd hena i'n ffono i ne' ddim byd.

01.23.08: Ma' fe'n digwydd ym mhob teulu.

Ma'n awful ondywe. Ma' un ferch gyda'n frawd, a o'dd honna'n dod 'ma'n regular. A wedodd Wyn un diwrnod, 'Gwranda May, so Diane 'na'n dod fan hyn i'n weld ni. Mae'n dod i weld beth sy'n mynd mla'n. Nawr fi'n credu fe. Chi'n gwbod pam. O'dd hi'n dod 'ma o hyd. O'dd y gŵr o'dd y bestman yn ei briodas e, y fi o'dd y matron of honour. O'dd parti mowr 'da nhw yn y Baltic yn Ponthenri, a geson ni ddim invite. A chi'n gwbod o'dd 'i ferch e'n dod a gweud popeth, a fi 'di rhoi jewellery rhyfedda iddi. A ma' ddi wedi cadw wrthon ni nawr. So ddi'n dod yn agos 'ma

01.23.58: Beth yw oedran hi nawr te?

Ma' Diana'n 61 nawr. Wedi ca'l ei 61.

English summary

Interviewee: VSW00 Elizabeth Mary Lewis ("May")

Date: 8.11.13

Interview: Susan Roberts on behalf of Women's Archive of Wales

May was born on 16th June, 1924 in Black Lion Road, Gorslas. Her father was a coal miner in Cross Hands Colliery. Her mother didn't work. She had two younger brothers. She and went to school in Gorslas.

When she was thirteen the family moved to Cwmmawr and she had to go to Drefach school. She had passed her eleven plus to go to Gwendraeth Grammar School but her father wouldn't let her go because he preferred to give her brothers the chance to continue with their education. May thought that you had to pay for children to go to the Grammar School at the time. (?) She left school when she was fourteen. The older of her brothers wasn't interested in going to the grammar school anyway.

After she left school May went to work for Mrs Ennis, looking after her children. The Ennises had a large garage in Cross Hands. After this May got a place learning how to sew in Gorslas, along with four other girls. They had to pay and positions like this were difficult to

come by. The woman who taught them was married to May's father's cousin. May was with her for two years and by the time she left she could do everything. May had to pay her half a crown per week for the training. She chose May to help her with some work she needed to complete before finishing in the job herself

When May finished there it was war time and she received her call up. The authorities wanted to send her to work in Trecŵn in Pembrokeshire. She argued that she had just lost her father who was killed at work when he was just thirty eight years old. She told them that she had to look after her younger brother, who was twelve years younger than her. She got the help of Dr Griffiths in Cross Hands in order to get her released from her duty, as her mother had broken her arm. However, instead of going to Trecŵn, she was sent to work in Morris Motors, in Felinfoel. This was circa 1939 or 1940.

The girls who went to Trecŵn had to find lodgings as it was too far away to travel back and forth everyday. Others went to do their war work in Bridgend.

May had to attend a tribunal in front of a woman who lived in High Street (Tumble). She had to go to her house where two women interviewed her. They were very strict because they wanted everybody to go away and help with the war effort. Many of May's friends had gone away to Trecŵn.

May enjoyed the work in Morris Motors. She made car parts. When she got married she left, even though she was earning eight pounds twenty plus commission. This was good money. Her husband was only twenty one and only earned two pounds a week. He was unwilling for her to carry on working, saying that it was too far away and he didn't want her catching the bus every morning at six o'clock. May would have liked to have carried on but she listened to her husband and left.

She worked in Morris Motors until 1945. Her employers tried to stop her from leaving. May told them she would be too worried to carry on working as her father had died in a mining accident, and she was now married to a miner.

Many of the other girls who had been called up stayed on after the war. Gwen Walters (VSW014) was one of these. Gwen worked in Morris Motors for many years.

There was a work's bus travelling from Pontyberem and May would catch this bus from Cwmmawr.

During her lunch time she would go out to a little shop nearby and the woman there would make her a cup of tea. May would take her own sandwiches with her. At Christmas time the girls would all give the woman a little something. There was no canteen in work at the time.

The majority of the workers were women. May worked in Shop 3 making car radiators. It was only women working in this area. May remembers her first day. She felt lost. She had to have an interview with somebody called Miss Wishard who was very strict. She bombarded her with questions:- 'can you do this', 'can you do that', 'how's your health'.

She had a clocking in card to clock in when she arrived for work. It wasn't dirty work but it was hard. She had to use her hands and she would be on her feet all day. She started at seven

o'clock in the morning and finished at five o'clock. She had an hour's break at lunch time but there were no other breaks during the day.

May and two others had been sent to work at Morris Motors. Many had refused to go to Trecŵn. The women who were sent to work there had to find their own lodgings. One of May's friends had to go there and couldn't understand why May had been spared this. There were men working in Trecŵn as well as the women, but in Bridgend it was only women and they worked the night shift. When May was learning to sew she would see them coming home.

There were no shifts in Morris Motors when May worked there, although they were introduced later in. May's supervisor was a man but all the workers were women. The charge hands were men although May remembers a woman who became a charge hand. May thinks it was easier dealing with the men.

May and her two friends started on the same day.

'Shop three was the best shop. That was the best place. The other ones were harder. Men worked in them and all.'

May met people from different places after going to work in Morris Motors – from Loughor, Neath, Llanelli and other places. She is still in touch with her friend Mavis Chowing who she met there, after all these years.

May also worked on a Saturday morning.

'You'd go there on a Saturday morning with a head full of curling pins and then go and meet the husband in town. That's where I'd be then, getting dressed up and taking all the curling pins out. Times have changed.'

It was a noisy place to work. They weren't allowed to talk and a supervisor would come round to check what they were doing. The girls would get a chance to chat when they went to the toilets together. The female supervisor was very strict. She watched everything and if you made a mistake would give you a terrible row. She'd say, 'You'll have to do it all over again'. On May's first day she had been asked her date of birth, name and address, and next of kin. They wanted to know everything about her.

There were four hundred to five hundred people working there. May had a friend whose father worked as a Security man on the gate. Workers weren't allowed in unless they showed their card.

The supervisor was the person who showed them what to do. When May decided to leave she was called to the office. There were three men there asking her questions. 'Why do you want to finish?' She said, 'I'm getting married'. 'Well, why don't you carry on?' 'I can't', she said. 'My husband is a miner', she said and they said, 'that doesn't make any difference'. 'Yes, it does', she said 'My father was killed in the colliery. What if anything happened to my husband, an accident or something, it's a dangerous job.' The man said, 'we can't decide now.' They wouldn't release her straight away. In the end she finished in Morris Motors on the Saturday and got married on the Wednesday. They made her work right up until the end.

She would get commission on top of her pay if she did more than her quota. She earned about four to five pounds per week but when she finished she got the commission she earned as well so received eight pounds ninety and thought she was 'rich'. May tried to argue that she should stay on in work as the money was so good but he was adamant that she should leave.

There was no union there at the time. (She refers to Modern Folding Doors Factory in Tumble where there was a union. Workers weren't required to check in as they entered here.)

Moira thinks the workers were treated fairly at Morris Motors but they were worked very hard. She wore an overall to work, which she provided herself. Her work in Shop 3 wasn't dangerous, although work in other parts of the factory was. There was one area called the dipper where there was acid. They had to be very careful there.

The toilets were 'lovely' and clean. They would have to ask permission before they went. It was cold in the factory.

'I remember, I had never worn trousers before at all, and I remember my friend telling me to wear trousers. 'I haven't got any', I said. And Wyn was in the house at the time, and Wyn said, 'I've got new trousers, I'll bring them down.' And that's when I started wearing trousers.'

May wore gloves and a coat in the factory too. She also wore a scarf or a muffler over her hair.

May worked Monday to Friday and every Saturday morning. She would go to chapel on a Sunday. When she went home from work in the evening she was very tired and would quite often go to bed at six o'clock. She had to be up at five o'clock in the morning. Her mother would make food for her and it would be ready when she got home from work. She would have a wash using a basin in front of the fire after everybody else had gone to bed. (They didn't have a bath in the house.)

May didn't have much opportunity to see Wyn when they were courting. She never saw him in the week only on weekends.

Smoking wasn't permitted in the factory so if somebody wanted a cigarette they went to the toilets.

May doesn't know whether working at Morris Motors affected her health in any way. She was on her feet a lot, and this was also true of her time in the factory in Tumble.

The women in Morris Motors got on well with each other. When she left a party was arranged for her and a collection was made to buy her a present, which the bosses had also signed. The bosses were not local but May doesn't know where they were from. They weren't at the factory all the time but would come if someone had decided to leave, and would interview them.

Many of the workers arrived by bus – workers from places like Ammanford, and Pontyberem. May never missed the bus to work as this meant that she wouldn't be able to work her shift. Her cousin worked in Morris Motors for forty years and never lost a day's

work. If he'd slept late he would come over to May's house and throw a stone against the window so that he could wake them up to ask for a lift. There wasn't much chance to socialise in work itself. One girl would arrange get-togethers. She'd say, 'Come on, let's all join, let's all go to Cornerhouse, or let's all go by here'. And they'd all go and have fun. (The Cornerhouse was a chip shop.)

May enjoyed working with the crowd and getting to know girls from different places. She would be paid according to the hours she'd clocked in. Some workers clocked in on others' behalf in the beginning but then the charge hands started keeping an eye out for this.

00.32.50:

May wasn't asked to work over-time because they knew she had to catch a bus home. When a big snowfall came they were told they could leave early but had to walk all the way home. She had to walk home from Felinfoel to Cwmmawr several times. (About nine miles) This was good fun and they would laugh a lot. They met the girls from the tin works at the top of the hill in Tumble once, and they all held on to each other and were sliding down High Street. It was a good experience.

They would be off work at Christmas time and bank holidays, and the factory would be shut. If someone wanted time off for personal reasons such as attending a funeral they had to ask for permission which was usually granted. May doesn't know if the wages were docked on occasions like this but assumes they were because they were paid according to the hours clocked in on their card. **00.34.50**

00.35.06: It wasn't possible to make up the hours if they missed work.

00.36.06: The men in the factory were older men and had probably started in the factory when they were young, and they would not have been called up to go to war.

There was a good atmosphere at the factory at Christmas time. They would sing carols and decorate the factory. They would also sing on the work bus. When May was finishing work to get married they sang auld lang syne to her. May goes on to talk about her friend Gwen Walters.

00.39.38: Although everybody got on well, there were some jealousies over allocated work in the factory.

If a worker did well they were moved to another job. The most productive workers earned the most money. Some workers were "hopeless". These would be given a warning that they had to "pull their finger out".

'They were willing to talk but unwilling to pitch in.'

00.41.33: Moira says again that she enjoyed her time in Morris Motors and wished she had been able to continue there and reminisces about her last day and the bus ride home.

00.42.32: After finishing in Morris Motors May was at home for while but she lost her uncle suddenly and the doctor advised her that she needed to get out of the house more. She saw a vacancy advertised for a job in Hadfields in Swansea. Hadfields was a department store in Swansea where they made curtains and pelmets. This is where May learnt how to make

pelmet. Making soft furnishings required different sewing skills to the ones May already had and she learnt many new skills there.

00.43.49: May's husband was willing for her to go and work at Hadfields. He still had food ready for him when he came home from work, and would help her with the housework. When she was in Hadfields she went for an interview at the factory in Tumble. The boss in Tumble asked her how she'd managed to get a job in Hadfields. 'I had a trade', she said. May thinks this is why she got the job in Tumble. This job was much nearer to home for her rather than travelling to Swansea every day. When she was in Hadfields she caught the bus at eight o'clock every morning and wasn't home until six o'clock. When she was in Tumble she finished at five o'clock. She'd found out from a friend that they needed a cutter in Tumble. May thinks she may have started there in 1965 and was there for three years. After she'd finished there her friend told her that the matron in Mynydd Mawr hospital was looking for somebody to make uniforms and encouraged her to phone and ask for a job there. May felt too shy so her friend phoned on her behalf and May got the job.

00.47.05: The name of the factory in Tumble was Modern Fold Factory or Modern Folding Doors. They made partition doors. There was no test of her skills when she went for the job. She had to give a week's notice when she left Hadfields. May describes the fun they had in Hadfields, going out lunch time and coming back late.

She liked working with local people in the Tumble factory. There were approximately a hundred people working there, both men and women. The men did all the heavy work but earned more than the women. She didn't earn much there but can't remember exactly how much it was. She was made redundant from the factory in Tumble as she was with the last in. This was a horrible feeling. The factory was situated on Bethesda Road and doesn't exist today. It was a large factory and well lit inside and wasn't as cold as Morris Motors. She worked on the machine which stitched doors. She never did any cutting. Her colleague cut her hand as she was cutting. The doors were made out of a thick plastic. She wore overalls to work which she provided herself, but it wasn't dirty work.

May's friend, the cutter, used to talk all the time instead of paying attention to what she was doing. After she'd cut her hand she wanted witnesses to support a claim against the company, as they wouldn't pay her compensation. She wanted to subpoena May but in the end the company paid out. She'd cut her hand with an electric machine. The workers had a union in the Tumble factory and the union helped the cutter to get compensation. Membership was mandatory and there was a union man there who collected membership money.

00.54.31: The wages in Tumble were good and May earned about nine or ten pounds a week. She used to get a lift to work from a woman living in Cross Hands, and when she didn't have a lift she would catch a service bus. There were no work's buses to the factory in Tumble. She started work there at half past seven in the morning. When she got the bus she would still have a long way to walk down Bethesda Road to reach the factory.

May started work in Tumble at half past seven and would catch a West Wales bus at seven o'clock. She finished work at five o'clock. Unlike Morris Motors, there was a canteen there and May talks about the women there being on diets. Many people from Cwmmawr and Upper Tumble, "Top Tumble", worked there.

00.56.53: May's husband had a cousin who worked there who was jealous of the fact that May was on the machines. May suspected her of sabotaging her machine. She couldn't then use it although when the cousin went to use it, it worked.

The supervisor at the factory was a man, and May said that men did the worst jobs too. The women didn't have to do the heavy work.

May goes on to talk about working in Mynydd Mawr hospital, and the fact that she had to work on a Sunday which was difficult for her because she could not then go to chapel.

When she worked in Tumble she had breaks. Nearly everybody ate in the canteen at lunchtime. Workers could smoke in the canteen and would do so after they had finished their food. May goes on to describe the only time she ever smoked a cigarette which was the time when her husband lost his leg.

May enjoyed working in Mynydd Mawr hospital most of all (not making uniforms but on the Lliedi Ward.) She liked working with patients.

01.03.21: There wasn't much of a social life attached to working at the Tumble factory. They weren't as strict here either as they were at Morris Motors. She was paid a weekly wage according to how many hours she'd worked. It was much noisier here. They could talk, and May's friend (the one who cut her hand) was always talking, and had been warned several times about this. Having time off wasn't problematical although she would not then be paid for that day. They would have Christmas dinner in the dining room in the factory. They could buy the material used in the making of the modern folding doors, and could get off-cuts to take home. They would say they could have 'all the scrap you can take'. The manager was called Mr Oliver and lived in Upper Tumble. He wasn't a local man – he was from Pembrokeshire – and was very nasty. He would walk around to make sure that everybody was doing their work.

01.07.00: He wore suits and would carry books under his arms. One girl was always being watched because she didn't do her work. She used to talk all the time so she was sacked when she said something rude and was overheard by the bosses.

01.08.01: Being made redundant hit May hard although she was comforted somewhat by the fact that there were three others being made redundant at the same time.

May speaks again of working at the hospital after she'd finished in Tumble, and of a fall she had there. It affected her back and she suffers to this day. She couldn't make a claim because she didn't have a witness.

'I was more happy working with people ... I was used to it because I'd looked after my mother and my husband.'

May talks of the time her husband had an accident at Pentremawr Colliery. He'd sustained a leg injury and was off work for ten months. He was then declared fit for work by the doctor but felt unable to return. He was in his forties when he had his leg amputated.

01.15.23: May and her husband met on a bus when May and her friend were coming home from the cinema in Cross Hands. May tells the story of their courtship and of Wyn's sister being shot dead.

01.20.09: May's father was killed in a mining accident. It was the first day of work for her sixteen year old brother in the mine. He was with his father at the time. There was a fall underground and a stone hit the father and he was killed. May was seventeen.

May talks about her brothers.